

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRSSKRIFT

1988

LOKALHISTORISK ARKIV
STUBBEKØBING

ÅRSSKRIFT

1988

Apoteket 1909

LOKALHISTORISK ARKIV
STUBBEKØBING

Udgivet af Lokalthistorisk Forening for Stubbekøbing kommune.
Redaktion: Foreningens bestyrelse.
Vignetter af N.Sønderbo.
Tryk: **Lysko-Print.**

ISSN 0109-2162.

Indholdsfortegnelse

Stubbekøbing Apotek i 175 år.....	04 - 09
Sorte Saras flugt.....	10 - 12
Lidt om stavnsbåndet.....	13 - 16
Stubbekøbing - træk af havnens historie.....	17 - 24
Mosebydrengen, som blev verdensberømt.....	25 - 29
Stubbekøbings sidste byfoged.....	30 - 32
Stubbekøbings sommerhusområde.....	33 - 35
Hegnskulturen.....	36 - 37
Lidt om Corselitze.....	38 - 42
Dengang man talte rent ud af posen !.....	43 - 49
Emil Hansens erindringer fra det gamle Lidstrup.....	50 - 54
Kongenæs og omgivelser - før og nu.....	55 - 61
Lægefruen fra den falsterske idyl !.....	62 - 64
Åstrup station.....	65 - 68
Noter fra "Jonstrupbogen".....	69 - 84
Anlægget i Stubbekøbing.....	85 - 86
Ode til Stubbekøbing Lokalhistorisk Forening.....	87 - 88
Årsberetning 1987-88 fra foreningen.....	89 - 90
Årsberetning fra arkivet.....	91 - 92

Stubbekøbing Apotek i 175 år

Året 1988 rummer flere "runde år", der skal fejres omkring i landet. For Stubbekøbing kommunes vedkommende er der god grund til at mindes, at det d. 15/6 1988 er 175 år siden, at det første officielle apotekerprivilegium i Stubbekøbing blev oprettet d. 15/6 1813.

Før den tid foreligger der kun spredte oplysninger om Stubbekøbing og omegns upriviligerede forsyning med lægemidler. Allerede i slutningen af 1600-tallet omtales en Christian Apoteker i Søndergade (ved siden af Pugegaarden - den senere brugsforening). Vi ved ikke meget om ham, men den senere apoteker H.Reddelin skriver i Historisk Samfunds Aarbog 1914, at han "formentlig har været farmaceut; måske er han kommet med en eller anden militærafdeling ligesom forskellige felt- og bartskærere og har rimeligvis praktiseret med "Conditori" d.v.s. plastre, salver, kogte olier, latværger (sugetabletter), aromatiske vande, morseller(sukker-bidder med indkogte urter) og andre galeniske midler".

Han døde 1685.

Der nævnes også en Johan Ludvig Apoteker, om hvem der ikke kan findes andre oplysninger, end at han i 1681 blev gift med Niels Skrickes datter Anna.

I Nykøbing F. nævnes den første apoteker på Nykøbing slot, Martinus Binus, der af enkedronning Sofie fik bestalling som "Conditor" d. 15/9 1595.

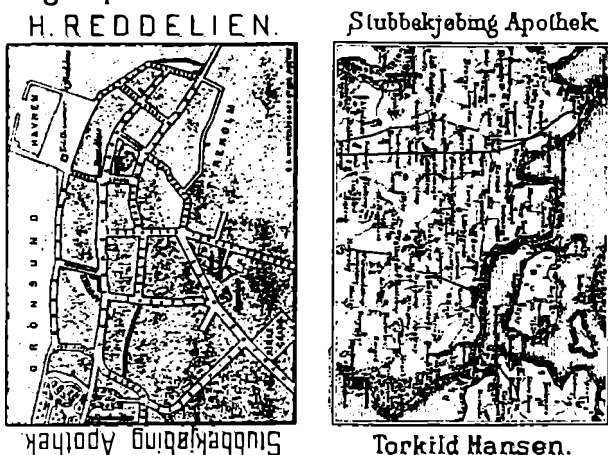
I Stege blev der oprettet apotek i begyndelsen af 1700-tallet, og her var dr.med. Marius Mackeprang både apoteker og læge i årene 1753-71. Apoteker Reddelin beretter i 1914:

"Mackeprang rejste ofte over Grønsund til Falster. I sin vogn havde han bag agestolen et magasin, hvori han havde medicin, vægte, lodder, og andre apotekerrekvisitter. Han tog ind til byerne, standsede en dag eller to, gav konsultation og dispenserede medicin i rigelige mængder, for det varede mindst et par måneder, inden han kom igen".

Før 1814 var Stubbekøbing altså henvist til at skaffe sig medicin fra enten Nykøbing, hvilket p.gr. af de nærmest ufremkommelige veje, forår og efterår, i bedste fald kunne betyde en dagsrejse. Eller som nævnt fra Stege. Men der har sikkert også været god efterspørgsel på lægeurter fra præstegaardshaverne, f.eks. i Moseby.

Dette sidste kan ikke undre, når man så sent som i 1850'erne ser i kommunale bestemmelser, at hvis en ubemidlet bliver syg, skal han henvende sig til præsten, der skal afgøre om lægehjælp er nødvendig, hvorefter præsten i givet fald skal underrette lægen pr. brev.

Den første apotekerbevilling i Stubbekøbing udstedtes altså 15/6 1813 og tildeltes Thøger Christian Aamodt (født 1780 i Norge, død 1831 i Stbk.).

Han blev udlært hos sin onkel, apoteker C.F.Frick i Roskilde, hvor han var i 11 år og fik sin farmaceutiske examen 1803. Bevillingen betingede, at han skulle oprette apotek i Stubbekøbing inden 1 år. På auktion d. 3/1 1814 købte han for 7010 Rdl. boet efter købmand Peder Staal. Boet bestod af de to gårde i Vestergade, der tilsammen blev til det smukke, gule apotek, som vi kendte det indtil 1967. Ejendommen bestod før 1814 af (mod vest): Flyggegården, hvor sandsynligvis Laurits Pedersen Mønbo, borgmester i Stubbekøbing, boede i midten af 1600-tallet. Gården havde navn efter købmand og kæmner Johan Bernhard Flygge. Og ejendommen mod øst (hen til Apotekerstræde) var Roeds gård, der ejedes af forpagter Poul Jensen Roed på Karlsfelt.

Her gik altså Aamodt i gang med at indrette sit apotek, der åbnedes 16/3 1814.

Apoteker Reddelin beskriver i 1914 forholdene på apoteket omkring åbningen 1814:

"Livet og arbejdet på apoteker var for 100 år siden anderledes end nu. Man lavede alt selv, I den gamle købmandsgård var der et stort køkken og bryggers. i den store åbne skorsten stod en af datidens uundværlige ovne, hvori der fyredes snart med tørv og brænde eller ved finere præparater med trækul; foruden de sædvanlige pander af kobber anvendtes jydepotter meget. De var forgængere for nutidens emailleerede gods. I jydepotterne lavede man de forskellige sorter oxymel (sur honning), Harlemmerdråber og lignende. Endvidere brændte man gibs og alun i dem. De brugtes også som digler til at brænde magnesia i. Harlemmer-dråber var et vanskeligt præparat dengang; den kemiske proces skal indledes og afsluttes ved 165 gr.C.. Linolie og svovl opvarmes til nævnte varmegrad, men man havde ikke termometer til sådant brug dengang, man brugte en gåsefjer og iagttog, hvor stærkt fanen krummede sig; det gjalt så om at få potten væk fra ilden i rette øjeblik, indholdet bruser stærkt, når processen begynder. Der er både fare for brand og for den forfærdelige stank, som svidningen giver. Ved sådanne arbejder fordres først og fremmest rutine, og det havde farmaceuterne dengang. Man havde ret gode vægte og lodder, men meget toges efter rumfang, og manglede man et granlod, tog man et hvidt peberkorn, man kunne temmelig nøje finde den rette størrelse.

Medicinen var i forhold til nutidens svag, de koncentrerede lægemidler kendtes ikke. Den første morfinrecept blev ekspereret i København i 1826. Kun giftene arsenik og sublimat brugtes, og da altid i opløsninger, der lavedes i store portioner. Man nøjedes ikke med at lave medicin alene, man skar selv sine korkpropper, klistrede poser, lagde kapsler osv. Til brug ved overbinding af flasker lavede man marmorert papir ved hjælp af en grov redekam og udrevne farver, f.ex. brændt Sienejord, rød bolus, okker og cinnober. Med kammen førtes farverne i flotte sving ud over papiret til det var dækket. Slikkeri lavedes også, f.ex. den lækre altheapasta, der smagte som marengs, tamarinde og blommemos, der brugtes til de yndede latværger. Rester af datidens husflid fandtes endnu på apotekerloftet i 1885."

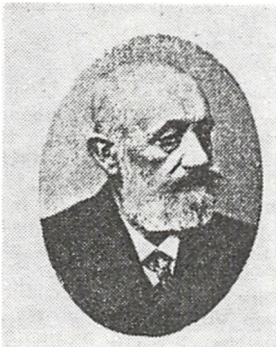
Efter Aamodts død 22/3 1831 overtoges apoteket af hans medhjælper lige fra 1814, apoteker Niels Peter Høm (f.1798, +12/11 1856). Han blev gift med Sofie Sørensen, datter af provst Georg Sørensen i Gundslev Det nævnes, at Høm overvældedes af et mørkt tungsind, da han skulle forlade den ejendom, han havde levet i uafbrudt i over 40 år.

Høm solgte apoteket 9/2 1856 til Hans Christian Bunkeflod (f. i Kbh. 1828, + i Stubbk. 1884). Han blev gift med Helene Nathalie Fibiger (søster til møllejer Fibiger, Stubbk.Mølle).

Bunkeflod var en meget aktiv mand, der i høj grad deltog i byens offentlige liv, var medlem af byrådet og ligningskommissionen og var med til at oprette den første Stubbekøbing Alm. Sygekasse, hvis formand han var en overgang. Det var en af de første sygekasser i landet, der indførte medicinhjælp til medlemmerne, og Bunkeflod tilbød at yde medicin for 48 Sk. årligt pr, medlem, men den aftale måtte han dog hurtigt ophæve, - der blev brugt meget mere medicin, end han havde regnet med.

H.C. Bunkeflod.

H. Reddelien.

Bunkeflod afløstes i 1885 af apoteker H. Reddelien (f. 1855, + 1920), g.m. Ida Rostrup, der var d. af læge Hans Fr. Rostrup og Olivia Benzon i Stbk. - Ligesom sine forgængere gennemførte han med stor pietet for den smukke gamle bygning store ombygninger og forbedringer, var medlem af byrådet, af skole- og sundhedskommissionen og medstifter af L.F.s Telefon A/S.

I 1907 overtoges apoteket af Torkild Hoff-Hansen (f. 1872, + 1935), der ligeledes med stor dygtighed ledede apoteket i 28 år indtil sin død under en rejse til Sydamerika i 1935. Derefter fulgte apoteker Niels Johs. Petersen (f.?, + 1946), der i den venstre ende af apoteket opførte en tilbygning, hvorved der blev skabt et større og bedre expeditionslokale og en smuk, moderne indgang med udstillingsvinduer og dobbelte døre.

I 1945 opgives ejendommens samlede areal til 4239m, hvoraf haven ca. 3400m og apotekslokalernes areal ca. 237m. I 1946 overgik bevillingen til Hans Chr. Kørpe (f. 1892, + 1966), der købte ejendommen for 56.000 kr.

Kørpe byggede også en del om, fik indlagt fjernvarme og forsynede laboratoriet med vægfliser og nye vinduer. Han var meget historisk interesseret og har bl.a. skrevet: "Farmaciens oprindelse hos de gamle ægyptere". Efter Kørpes død overtoges apoteket af Hugo R. Tretow-Loof (f. 1918, + 1984), der traf den store beslutning at nedrive hele den gamle Flyggård og opbygge et helt nyt, moderne apotek (matr. 8 a), mens Roeds gård blev udvidet med Flyggårdens gamle portfløj, der i dag sv.t. den gamle facades 2 yderste vinduesfag mod vest. Det nye apotek blev indviet i 1967 og fremtræder som en stor smuk og moderne 2 etagersbygning, lidt tilbage trukket fra gadelinien og med privatbolig på 1.sal.

T. Hoff-Hansen

Apoteker Kørpe

Hugo Rudolf Tretow-Loof

Tretow-Loof døde i 1984, og det blev derefter d. 1.6.85 overtaget af apoteker Annelise Simonsen (f. 1944) - og dermed har Stubbekøbing for første gang i sin 175 årige historie fået en "indfødt" apoteker, idet Annelise Simonsen stammer fra Horreby.

Apoteker Annelise Simonsen

'SORTE SARA's FLUGT

I vort årsskrift for 1985, markeredes 40 års-dagen for befrielsen 4.maj 1945 med en række artikler om begivenheder i vort område under besættelsen og lige efter.

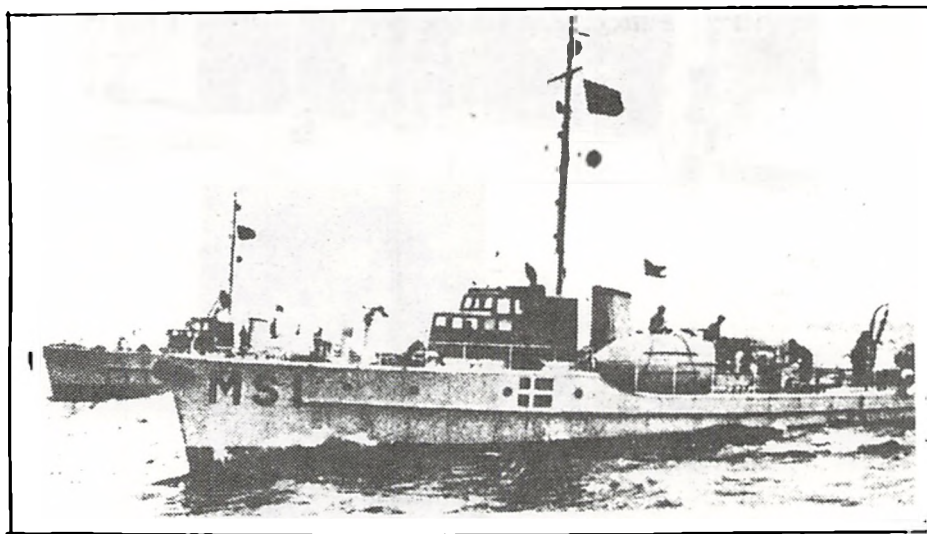
Et par interesserede læsere har spurgt om den dramatiske flugt af "Sorte Sara", så selv om der nu er gået et par år mere, skal den spændende beretning alligevel med.

Chefen ombord på ministrygeren, søløjtnant Urban H. Gad har skrevet et personligt brev til sin familie, som er gengivet i F.H. Kjølens bog: "Da Danmarks flåde blev sænket".

SORTE SARA

SORTE SARAS oprindelse

Det lykkedes fire af marinens skibe at undslippe til Sverige. Et af dem, ministrygeren MS1, fik nyt navn undervejs: "Sorte Sara".

MS 1 som det oprindelig så ud.

Fra Hesnæs, i hvis havn skibet lå skjult den 30. august 1943, skrev søløjtnant Urban Henry Gad dette brev hjem:

Hesnæs, den 30. august 1943

I må ikke være urolige for mig, alt går godt. Jeg har været utrolig heldig og håber, at det skal fortsætte.

I lørdags afgik jeg gennem Smålandsfarvandet og Agersø Sund for at gå til Korsør. Men da jeg stak næsen udenfor i Storebælt, var der så megen sø, at jeg vendte og gik ind til Skelshør, hvor lodsens hjælp kom ind. Det var mit første held.

Næste morgen kl. 6.00 kom en betjent og meldte, at hele landet var erklæret i belejringstilstand, Sorgenfri var omringet af tysk militær o.s.v. Endvidere sagde han, at de danske minestrygere i Korsør var erobret af tyskerne kl. 4.00 efter kamp. Der skulle være flere sårede.

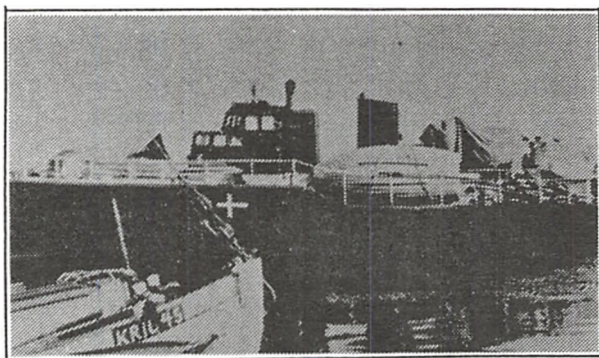
Fem minutter efter dampede jeg af til Agersø, hvor der er en idyllisk havn. Her var vi kl. 7.00, hvorefter vi gik i gang med at lave om på skibet. Sider og skorstenen tjærede vi sorte, masten smed vi i land. Dækket blev ryddet og kanonerne gemt under presenninger, og så ventede vi på, hvad der ville ske.

Befolkningen på øen modtog os på det venligste. Midt på dagen hørte vi skydning ude i Storebælt. Da vi kom op, hvor vi kunne se ud over Bæltet, lå "Hvidbjørnen" derude syd for Sprogø med fordækket i vandskorpen i færd med at synke. I nærheden lå en stor, tysk T-båd. Lidt længere nord på "Ingolf" med slagside. Ikke langt fra den lå en stor, tysk minestryger. Lidt efter stod "Ingolf" nord på, fulgt af minestrygeren. I mellemtiden var "Hvidbjørnen" sunket dybere og dybere, snart lagde den sig over på siden og forsvandt. Besætningen var gået i bådene, men flaget vajede under gafflen lige til det sidste.

Resten af dagen forløb stille. Om aftenen kl. 21.20, da det var blevet mørkt, stak jeg af fra Agersø fulgt af hurraråb fra beboerne, der var forsamlet på havnen. Det var min mening at gå øst om Omø, over Omø Tofte, rundt Albuen, gennem Femernbælt rundt Gedser og op til Hesnæs. Vi var ved at rende på grund to gange, men klarede det dog hver gang. I Storebælt var der fuldt af sildefiskere, hvis garn vi karambolerede med et par gange, et par gange belyste de os med deres projektører, men vi var jo snart forsvundet i mørket. Vi gik selvfølgelig blændet.

Til at begynde med var det temmeligt klart, alt for klart, men da vi havde rundet Albuen, trak det over, og snart begyndte det at regne lidt. Glad var jeg. Det var så mørkt, at jeg dårligt kunne se stævnen. Allerede ved Gedser begyndte det at lysne, så regnen kom os godt tilpas. Den holdt sig lige til vi var forløbet i Hesnæs, og det viste sig at være meget heldigt, for da regndisen lettede, havde vi udsigt til en tysk T-båd, der lå og patruljerede ud for Grønsund.

Nu ligger vi og venter på, at det skal blive mørkt, så vil jeg forsøge at smutte til Trelleborg. Skulle I altså i den svenske radio høre, at en dansk ministryger med ti mands besætning er indgået til Trelleborg, er det os.

"Sorte Sara", uden master sorttjæret og med dækkede kanoner.

MSI nu lig med "Sorte Sara" kom godt til Sverige, og vendte atter hjem til Danmark den 5.maj med brigaden om bord, stadig under navnet "Sorte Sara", som det bibeholdt, lige indtil det blev ophugget.

Erik Mahnfeldt

Kilde: "Da Danmarks flåde blev

af F. H. Kjølsten

sænket"
 Danskernes Historie Online
 Danske Slægterforskeres Bibliotek

Lidt om stavnsbåndet

Fra gammel tid var bønderne selvejere, kun de bønder, som var udgået fra trællestanden var fæstere. Under de urolige forhold i det 13. og 14. århundrede blev det imidlertid almindeligt, at bønderne gav sig ind under en storbondes beskyttelse og blev hans vornede, d.v.s. værnede.

Dette værn købte bonden ved at give storbonden sin gård og igen modtage den som fæster og betale ham landgilde.

I det 15. århundrede kneb det med at få fæstere til bøndergårdene. For at få fæstere til de mange "ødegårde" blev de store godsejere på Sjælland, Lolland-Falster og Møn enige om at forbyde bonden og hans sønner at flytte fra det gods, hvor de hørte hjemme, hvis der var gårde for dem at overtage. Hermed var vornedskabet indført.

I året 1701 oprettede **Frederik den 4.** en landmilits på 15.000 mand. Det var bønderne alene, der skulle springe soldat, de gjorde det med megen uvilje, men som erstatning for tjenesten i landmilitsen, ophævede **Frederik den 4.** vornedskabet i 1702. Den frihed, som **Frederik den 4.** havde givet bønderne, blev igen under **Christian d. 6.** taget fra dem, han bestemte, at alle bønder skulle være bundne til fødestavnen fra det 14. til det 35. år. Senere forværredes det, ved at stavnsbåndet skulle være livsvarigt fra det 9. år, og **Frederik d. 5.** strammede det yderligere, så det nu skulle gælde fra det 5. år.

I tidens løb blev det almindeligt, at fæstebonden betalte en del af sin afgift til herremanden ved at arbejde på hans gård, det såkaldte hoveri. Efterhånden som herregårdsmarkerne blev større og større, måtte bønderne yde flere og flere hovdage, og på den måde forsømte bonden sin egen gård. Var han imidlertid en dygtig mand, som trods alt forstod at arbejde sin gård op, så kunne det hænde, at herremanden tog den fra ham og i stedet gav ham en forsømt gård i fæste.

Den største ulykke var dog hoveriet, sløve og uvillige gik bønderne på herremandens mark, mens ridefogeden stadig var over dem, han sparede ikke på piskan, og det kunne hænde, at en opsætsig bonde blev kastet i hundehullet eller fik en tur på træhesten.

I 1718 blev Falsters og Lollands krongods indrettet til rytterdistrikt. Rytterbønderne blev anset for at være væsentlig bedre stillet end andre bønder. Omkostningerne ved at holde en rustet rytter regnedes at være ca. 32 Rdl. om året, hvilket var, hvad en nogenlunde velstillet bondegård skulle yde i skat og landgilde. I 1766 blev rytterdistriktet ophævet, og ryttergodset blev solgt, på Falster blev der ved salget oprettet 7 nye herregårde. Herefter var enhver særstilling forsvundet, øerne havde styre og stilling som andre provinser.

Bøndergårdene var dengang alle samlede i landsbyerne, hvor de lå ordnede i to lige rækker omkring en stor åben plads. Her lå gadekæret og her mødtes bønderne til bystævne, hvor de aftalte, hvornår man skulle pløje og så, og hvornår høsten skulle begynde, og hvad der ellers kunne være af fælles anliggender. Hver bonde sad på sin sten, hvori hans bømærke ofte var indridset, og stenene stod i kreds om den sten, hvor oldermanden sad. Hver bondegård var omgivet af et stykke jord, som kaldtes en toft, og den havde bonden fri rådighed over. En "brofjæl" førte fra den åbne plads ind til toften. Uden for tofterne lå agerlandet, som var delt i tre vænger: Rug- byg- og græsvænger. For at en bonde ikke skulle få al den gode jord og en anden al den dårlige, var vængerne delt i åse, en ås for hver slags jord. Hver af åsene var igen delt i lange, smalle strimler, de såkaldte agre, og hver bonde havde en ager i hver af åsene. Det var ret almindeligt, at hver landsby havde omk. 30-40 agre. Der førte ingen vej ind til disse agre, så arbejdet på marken, måtte påbegyndes samtidig. For at beskytte kornet mod kvæget, blev der hvert forår rejst gærder om de dyrkede marker. Når høsten var til ende, rev man gærdene ned, hvilket man kaldte at "opgive ævred", og kvæget kunne da frit græsse overalt. Hvor markerne holdt op, lå overdrevet, d.v.s den udyrkede jord. Det var fælles for alle landsbyens bønder og tjente til græsning for kvæget. Hver morgen blev dyrene sluppet ud på landsbygaden og derefter drevet ud til græsvængen eller til overdrevet. Her blev de vogtet af byhyrden, til de igen om aftenen blev drevet hjem til landsbyen.

Efter at **kronprins Frederik** havde overtaget regeringen, kom de mænd til magten, som skulle løse opgaverne med at løse bondens frigørelse. Det var bl.a. ud over kronprinsen **grev A.P. Bernstoff, Reventlow** og nordmanden **Kolbjørnsen**. Der blev nedsat en landbokommission. I 1787 udkom en forordning, som for første gang i retslig henseende sikrede bonden i hans forhold til herremanden. Uden gyldig grund kunne han ikke mere sættes fra sin gård. Når han overtog den, skulle den vurderes, og afgav han den, skulle han have erstatning for de forbedringer, han havde udført. Bonden kunne heller ikke mere komme til at ride træhesten, da herremanden ikke måtte tilføje ham legemlig straf.

Året efter, den 20. juni 1788, udkom en forordning, som endelig løste bondens lænker, idet den bød, at stavnsbåndet skulle ophæves, så bonden kunne være en fri mand og have lov til at flytte, hvorhen i landet han ville.

Efter 1788 gik bondestanden en rig udvikling i møde, herremændene var blevet bange for regeringen, og ad frivillighedens vej blev hoveriet indskrænket til et bestemt antal dage, mange bønder købte også deres gårde og blev selvejere. Det blev mere og mere almindeligt at udskifte jorden og udflytte gårdene. Værnepligten påhvilede stadig bønderne alene, men det var ikke længere godsejerne, som forestod udskrivningen. Værnepligt for alle våbenføre mænd blev indført efter grundlovens indførelse i 1849.

Spørgsmålet selveje eller fæster står som bekendt på dagsordenen endnu i vore dage. Fæsteren er betrygget i onde tider, men ikke så lidt hindret i at udnytte de gode tider. Selvejeren har alle muligheder i opgangen, men både skatter og prioriteters stærkt øgede vægt at trækkes med i nedgangen.

Resultatet syntes at være, at selvejet er at foretrække i opgangstider, og fæstet i nedgangstider. En ordning, der forener alle fordele uden at have ulemper, synes vanskelig at finde.

Gurli Jakobsen

Kilder:

Trap Danmark

N. Nielsens Danmarkshistorie

Arthur Petersen, Stavnsbåndet.

STUBBEKØBING - træk af havnens historie

I året 1354, d.1.maj, gav kong Valdemar Atterdag Stubbekøbing visse handelsprivilegier som et led i kongens bestræbelse for at genrejse landet efter ufred og pantsætning. Tanken var at styrke købstæderne, så de i nogen grad kunne tage konkurrencen op med fremmede handelsfolk, f.eks. fra Lybeck.

Da man i 1954 fejrede 600-året for byen, tog man året 1354 som udgangspunkt. Men Stubbekøbings historie går dog betydeligt længere tilbage. Den meget anselige kirke, der er bygget i perioden 1150 - 1200, er et vidnesbyrd herom.

Imidlertid er det havet, der har været afgørende for stedets bebyggelse - i lighed med hvad der er tilfældet for en lang række større og mindre danske byer.

På et sted, hvor der har været en naturlig havn på vestsiden af Grønsund har fiskere og handelsfolk slået sig ned på et tidligt tidspunkt i historien, og det er da også hav og havn, der i middelalderen gjorde Stubbekøbing til Falsters største og vigtigste handelsby.

Den første - naturlige - havn lå, hvor Tyreholmsengen nu findes, altså i en vig af Grønsund, hvor der var læ og roligt vand. Her var ikke særligt dybt, men den tids både kunne klare sig uden det dybe vand. Bådene var små og svarede vel i dybgående til vor tids mindre fiskerbåde.

Imidlertid fik også kongemagten øje for værdien af Grønsund og vel også af den lille naturlige havn. I Saxes Danmarks-historie fortælles det, at flåden har brugt Grønsund som samlingssted, inden togtet gik over Østersøen mod venderne.

Til beskyttelse af flåden anlagde man en - nu forlængst forsvunden - borg på det nuværende Kongsnæs.

Havnen var altså beskyttet, og havet var godt for den tids samfærdsel, godt for handelen og godt for fiskerne, men det bragte også ulykker med sig.

Vel gik togterne over Østersøen mod venderne, men i perioder havde venderne overtaget, og da har landgangsstederne ved Grønsund været udsatte punkter.

Var den danske kongemagt svag, kunne falstringerne ikke stille meget op, men måtte finde sig i vendernes besøg og bosættelser, ja i perioder har man vel ligefrem dannet forbund med venderne mod Sjælland og den danske konge - enten af lyst eller tvunget af omstændighederne.

Et særligt eksempel på hav og havn som en åben dør har vi fra 1289, da en norsk flåde sammen med de fredløse efter kongemordet i Finderup huserede i de danske farvande. Man gjorde landgang i Stubbekøbing og ødelagde byen i bund og grund.

På den tid var de store mængder af sild, der gennem et par århunderder bragte rigdom til Danmark, begyndt at vise sig i det sydlige Øresund, og også skibe fra Stubbekøbing trodsede det urolige hav og de lumske sørøvere og begav sig en gang om året på den lange og farefulde rejse mod Skånes sydkyst, hvor silden landedes og behandledes.

Turen gik fra Stubbekøbing mod nord ad Letten mellem Bogø og Møn og videre gennem Ulfsund over Fakse bugt og forbi Stevns for så at fortsætte direkte mod Falsterbo i Skåne.

Tyreholmshavnen virkede gennem århundreder, og den var grundlaget for byens vækst. Folk sejlede ud, fiskede, importerede varer, drev handel med de nordtyske byer og skabte derved grundlag for befolkningstilvækst af håndværkere og handlende.

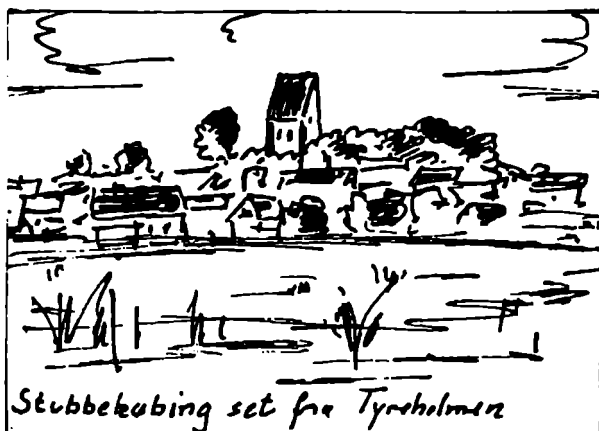
Imidlertid mindskedes sildemængden i Øresund, hvad der fik slemme følger for den lille by ved Grønsund. Handelen med udlandet ændredes samtidig, de nordtyske byer stagnerede, og hollandske skippere og købmænd overtog handelen, der nu fulgte andre veje, der ikke gik gennem Grønsund.

Tilbagegangen forstærkedes af ulykker som ildebrande og storme med højvande og oversvømmelse. Hertil kom, at der af og til blev påbudt indkvartering af udenlandske leje-

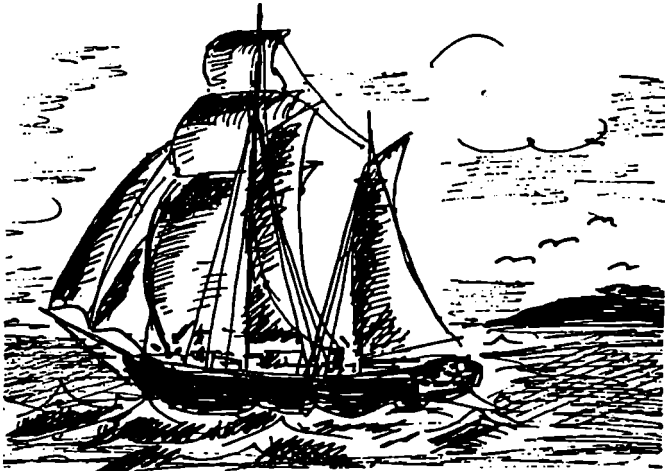
soldater, således i 1625, da Chr.d.IV. gik ind i 30-årskrigen, og endelig kom en helt uforudset ulykke under svenskekrigen 1657-60, da de svenske feltherrer brandskattede by og land og krævede levering af fødevarer til den svenske flåde.

Tyreholmshavnen havde i den forløbne tid mistet sin betydning, den var i de ulykkelige tider ikke blevet vedligeholdt og var næsten groet til, så den var ved at omdannes til en eng, og da der - måske af svenskerne - anlagdes en dæmning tværs over indsejlingen, var havnens dage talte. Byen var uden havn.

Nogen skibsfart var der dog stadig også i 1600 og 1700-tallet, men forholdene var primitive, skibene ankrede op ud for byen eller lagde til ved en spinkel skibsbro, og varerne transporteredes så på fladbundede pramme, der dannede forbindelsesled mellem skibet og transportvognen på land. Dårligt vejr kunne besværliggøre sejladserne med gods til og fra skibet, men vanskelighederne ved havnebyggeri var enorme, og planer, der fremsattes, blev ikke udført.

Først i 1839 lykkedes det at få etableret en slags havn, en forbedret skibsbro. Baggrunden herfor er følgende:

Galease på Grønsund

Allerede i begyndelsen af århundredet under krigen mod England 1807-14 havde man stærkt følt behovet for en havn. Den danske flåde var gået tabt, men der udrustedes kaperskibe, der undertiden havde held til at tage engelske skibe med gode ladninger af varer som silke, vin, planker og metaller.

På et tidspunkt havde kaperen "Stubbekøbing", udrustet af købmand P. Wulff, således opbragt 3 engelske skibe, der da sammen med 6 andre skibe lå fortøjet ud for byen, forankret ved en række pæle i mangel af en havn.

Imidlertid nærmer vi os dampskibenes tidsalder. I 1819 indkøbtes til Danmark den skotske hjuldampers "Caledonia", der indsattes på ruten København-Kiel.

Ruten gik nord om Bogø og gennem Storstrømmen, så fra Stubbekøbing kunne man jo nok kun se røgen, men man havde forståelse for, at en ny tidsalder var ved at oprinde, og at det gjaldt om at få skabt en havn, hvor også dampskibe kunne lægge til.

Pengene var små, men dristigheden stor. Byen lånte 7.600 rigsdaler af "Kongens kasse", og man gik i gang med at bygge en skibsbro med et brohoved.

Om en egentlig havn, beskyttet mod vind og bølgeslag, var der ikke tale, men anlægsbroen blev bygget - den blev rigtignok dyrere end beregnet - men man var tilfreds med værket og nærrede store forventninger til fremtiden.

Broen stak ud i vandet ud for Brogade (den nuværende Havnegade), og den indviedes på festligste vis.

Imidlertid gik man, grebet af det opnåede resultat, straks i gang med en udvidelse med det mål at skabe en virkelig havn, et trygt vinteropholdssted for de skibe, der hørte til i Stubbekøbing.

I 1840 havde man en havneplan færdig, det lykkedes at rejse den fornødne kapital, og i 1843 gik man i gang med udvidelsen. Man byggede havnen i forbindelse med og øst for skibsbroen, og samtidig sørgede man for, at det lavvandede område ind mod Brogade (Havnegade) blev fyldt op, så der skabtes en havneplads til brug for varer og køretøjer.

Havnen ca 1875

Havnen var ikke dyb, og selv om skibene var små, blev det hurtigt indlysende, at man måtte tage fat på et fordybningsarbejde. Det foregik først med håndkraft, men da man i 1851 lejede en muddermaskine fra København, fik man ret hurtigt skabt en vanddybde på 12fod (knap 4 meter).

Denne nye og tidssvarende havn fik betydning for såvel handels-skibene som for fiskeriet og ruteskibsfarten.

Handelsflåden med hjemsted i Stubbekøbing var voksende. I midten af 1700-tallet rådede byen over 4 skibe, men i midten af 1800-tallet var antallet steget til 21, samtidig med at de nye skibe var større og fragtede mere. Det kan nævnes, at købmand P. Wulff i en periode rådede over en stor galease med 27 mands besætning, som hvert år foretog togter til farvandet ved Grønland på sælfangst.

Fiskeriet var stagneret. Da sildestimerne i Øresund forsvandt ved middelalderens slutning, var eksistensgrundlaget for Stubbekøbing-fiskerene forringet, men der fiskedes da stadig til by og omegn.

Fiskeriet ramtes af et hårdt slag i 1625, da vandet steg, og 25 både gik tabt i en stormflod. Der var ikke penge til nye både, og i de følgende 200 år var fiskeriet præget af stilstand eller tilbagegang, ja i 1850 hed det at "man kunne det meste af året kun lejlighedsvis erholde fisk".

Imidlertid havde svenske fiskere åbenbart den fornødne fremdrift og kapital, i hvert fald fiskede de i stort omfang i den danske del af Østersøen, og i perioder havde de Stubbekøbing som basis for deres både, til glæde for befolkningen, der nu kunne få billig fisk, men til irritation for de få Stubbekøbing-fiskere, der nu måtte opleve et drastisk fald i priserne på grund af den rigelige tilførsel.

Stubbekøbing set fra Tyreholmen

Stormfloden 1872 ramte Stubbekøbing ganske alvorligt og i højeste grad havnen. Træværket blev revet bort, og jord, grus og sten væltede ud i havnen.

Men skaderne blev udbedret, og i 1876 var man kommet så vidt, at man endog gik i gang med en udvidelse. Efter ansøgning bevilgede staten et lån på 30.000 kr. til foretagendet, og i 1879 var arbejdet tilendebragt.

I vort eget århundrede er der stadig foretaget forbedringer og udvidelser. Den sidste fandt sted i 1973, da lystbådehavnen færdigbyggedes.

Også til persontrafik har havnen været benyttet - selv om visse projekter for ruter med udenlandske mål enten er strandet eller endnu ikke realiseret.

I en lang årrække, fra 1856 og ca. 80 år frem, var der paketskibsforsendelse til København, og i 1859 indrettedes en rute fra Stubbekøbing over Gåbensø til Masnedsund. Begge disse foretagender overflødiggjordes, da der i 1930-erne med Storstrømsbroen blev etableret fast forbindelse mellem Falster og Sjælland.

Fra ældgammel tid har der været sejlads mellem Falster og Møn, dog ikke altid udgående fra Stubbekøbing. En egentlig færgerute Falster-Møn kom dog i gang og virkede helt til 1940-erne, da broen mellem Sjælland og Møn samt bygning af dæmningen mellem Møn og Bogø skabte nye forhold og nye muligheder.

Allerede i 1938 vedtog Præstø amtsråd, at der skulle arbejdes på at indrette et færgeri mellem Bogø og Stubbekøbing. Forarbejderne tog nogen tid, men i 1943 kom denne skibsrute i gang, og Bogøfærgeren har siden sejlet til glæde og tilfredshed for såvel fastboende som for turister.

Havnen har gennem århundreder været et aktiv for Stubbekøbing og er det stadig, nu vel især som fiskerihavn og lystbådehavn.

Men også for folk, der ikke fisker og heller ikke har båd, har havnen betydning. Spadsereturen lægges ofte til havnen - her er altid et eller andet at se og nogen at snakke med. Der er liv og røre, fiskerbåde kommer ind, et marinefartøj lægger til, en større kornbåd er ankret op ved siloerne, og Bogøfærgeren sejler sin tur. Havnen er byens centrum.

Kai Vestergård

Kilder: L-F hist. samf.'s årbog 1935
Liisberg: Stbk. gennem tiderne
Hjelholt: Falsters historie

Mosebydrengen, som blev verdensberømt.

Det var juleaften 1915 i San Francisco. Byens borgmester var sammen med andre fremtrædende mænd samlet på balkonen på det nye rådhus.

På pladsen under dem var der et hav af ansigter, måske var der 75.000, alle vendt mod balkonen, forventningsfulde, ivrige efter at opleve det mirakel, der var lovet skulle ske. De var alle på benene for at overvære den årlige juleaftens-højtidelighed og for at høre "Lydmiraklet".

Bladene havde flere dage i forvejen lovet folk, at ved denne lejlighed ville en ny opfindelse blive taget i brug, en opfindelse som ville sætte enhver i stand til at høre en talers stemme på meget lang afstand. Højttalere og forstærkere var et ukendt begreb, så folk var skeptiske.

Ansvar for en heldig gennemførelse hvilede på en mand ved navn **Peter L. Jensen** og hans gode ven **Edwin S. Pridham**, der sammen havde fremstillet et apparat, der nu skulle præ-senteres for offentligheden for første gang.

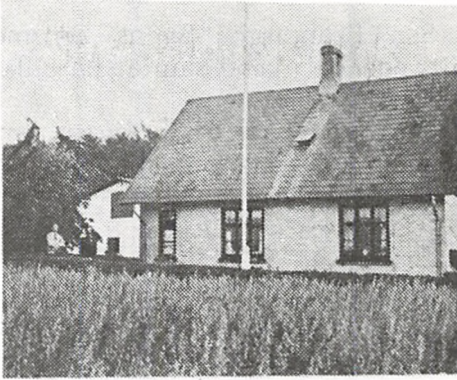
Så det var spændende øjeblikke, da Thomas W. Hickey, tog mikrofonen og talte til den store forsamling.

Han sagde: "Medborgere i San Francisco, denne aften's højtidelighed er noget enestående, fordi vi ved denne lejlighed bliver vidne til den første offentlige demonstration af en vidunderlig opfindelse, der er gjort af to unge mænd, **Peter L. Jensen** og **Edwin S. Pridham**".

Det var den første højttaler, den første store stemme, der blev grammofonernes stemme, filmens stemme, og ikke mindst radioens stemme.

Rådhuset i San Francisco, hvorfra juleudsendelsen foregik.

Lodshuset i Hestehoved Bateria på Falster, hvor Peter L. Jensen boede i sin barndom. Huset blev bygget i 1890.

Han var født i et strå-tækt hus i 1886, men det er forlængst revet ned.

Hvem var så denne **Peter L. Jensen**, ja han var født den 16. maj 1886 i et af lodshusene ved Østersøens kyst nær Moseby. Her var hans far, Ole Peder Sandvig Jensen, lods og sad i små kår.

Til huset hørte der 6 td.land jord, og de havde en hest, tre køer, et par får, en gris, samt noget fjerkræ. Faderen kunne ikke lide at beskæftige sig med landbruget, måske som følge deraf, var han altid beskæftiget med sin båd. Der var seks børn i hjemmet, tre piger og tre drenge, men da Peter var syv år, blev hans ældste bror Hans sendt ud at sejle, så det blev Peter der måtte hjælpe moderen med landbruget.

Om sommeren vogtede han køer i skoven, og hver dag måtte han skubbe 100 kg mælk på en hjulbør fra hjemmet til et sted en kilometer derfra.

Faderens arbejde bestod i at gå om bord i skibene i den åbne sø og lodse dem gennem det smalle stræde i Grønsund. Når et skib måtte entres i stormfuldt vejr, var det nødvendigt, at der var to mand i lods båden. Hvis faderens kollega, den anden lods, af en eller anden grund ikke kunne være med, blev Peter tvunget til at være med til at gøre tjeneste, lige fra han var syv år gammel. Han vidste, fra han var ganske lille, hvordan han skulle manøvrere en båd, ligesom han kunne svømme. Når faderen så var kommet om bord i skibet, sejlede Peter hjem alene.

Hjemmet lå i en smuk egn. På den ene side havet og på de tre andre tæt skov.

Det lille jordstykke bestod af 12 tdr. land, hvoraf de 6 hørte til naboen, den anden lods. Skønt der lå tre huse, var det tredie aldrig beboet.

Her ude lå det gamle Batteri, en fæstningsvold der var bygget i 1808, da der var krig mellem England og Danmark. Engang var der opstillet kanoner her, men de var dog fjernet, men det var en herlig legeplads for børnene.

Skolen lå i den nærmeste landsby, Moseby, over 4 kilometer derfra. Her var to lærere, Sass-Nielsen, førstelæreren, og Pedersen, der var andenlærer.

Da Peter var 13 år, aflagde Sass-Nielsen ganske uventet besøg hos forældrene. Han kom med et forslag om at flytte drengen til en højere læreanstalt, hvorfra der kunne tages eksamen. Det kom som en bombe for forældrene, og da det blev kendt ude omkring, blev det genstand for livlig diskussion og omtale i sognet.

Kort tid efter blev han sendt til realskolen i Nr. Alslev, hvor han tog præliminæreksamen som 16 årig.

Men der var sket det, at faderen var død, kort før Peter fik sin eksamen. En nat hvor faderen og naboen var på sildefangst, blev de overrasket af en voldsom storm, som nogensinde havde raset i Østersøen, og de kæmpede i halvandet døgn mod havet, men til sidst nåede de land, stærkt forkomne, og faderen døde kort tid derefter, kun 47 år gammel.

Peter måtte så opgive en akademisk løbebane, og i stedet for tog han arbejde på Hesnæs savværk, hvor han skulle køre brændestykker på en hjulbør fra en brændestabel til savskæreriet. Arbejdstiden var fra kl. 6 morgen til kl. 6 aften, hårdt og kedeligt arbejde.

En morgen kaldte bestyreren på ham, og spurgte: "Er det rigtigt, at du kan matematik, og taler engelsk og tysk?" "Du passer ikke her," sagde bestyreren, "men bliv her til du har fundet en bedre plads, hvor du kan udnytte de kundskaber, du har skaffet dig!"

Da han den aften kom hjem til moderen, blev det vedtaget at skrive et brev til en grosserer Lemvig Fog, hvis familie havde tilbragt sommerferie i det gamle hus ved Batteriet. Hun bad ham hjælpe med at få en plads i København til drengen.

Der kom hurtigt svar, og den 1. januar 1903 rejste han til København for at begynde sin karriere.

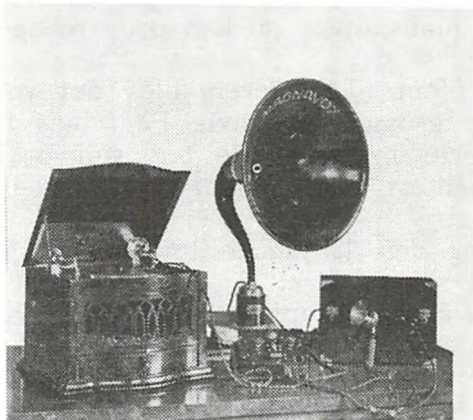
Han fik arbejde hos den berømte opfinder Valdemar Poulsen, som netop havde opfundet en maskine til at optage lyden på stålband.

Her skulle han være mekanikertlærling i 4 år, med en løn af 9 kr. om ugen, så det var ikke meget til kost og logi, moderen hjalp ham lidt med tøj, og der var andre, som gav et måltid mad ind imellem.

Tiden gik, og Peter fik udlært, men blev stadigvæk hos Poulsen som assistent, indtil han i 1909 skulle aftjene sin værnepligt i marinen som radiotelegrafist.

Men den 9. december 1909 forlod han Danmark for at rejse til Californien, hvor han skulle stille en radiostation op for Valdemar Poulsen, her mødte han så Edwin S. Pridham, som han kom til at arbejde sammen med gennem mange år, da de stillede radiostationer op overalt i USA for Poulsen. Men det fik også ende, for Poulsen solgte sine rettigheder i Amerika, så pludselig var han uden arbejde. Men det lykkedes ham at starte et selskab op sammen med Pridham. Det var Peters mål at fremstille en dynamisk telefon, som var så følsom, rent elektrisk, at den kunne høres, uden at det var nødvendigt at holde den op til øret. Det lykkedes efter mange forsøg, at lave højttaler med en kæmpestemme. Da den skulle prøves, satte de den op på skorstenen af huset, og lige meget hvor langt de løb væk fra huset, kunne det høres lige kraftigt. Så blev der sendt en af sted på en cykel, med besked om at først vende om, når ikke han kunne høre dem tale mere. Han kom tilbage efter at være kommet 10 kilometer væk, så havde han ikke lyst til at køre længere, da han mente, det kunne høres over hele Amerika.

Det var så starten på firmaet Magnavox, hvilket på latin betyder den store stemme.

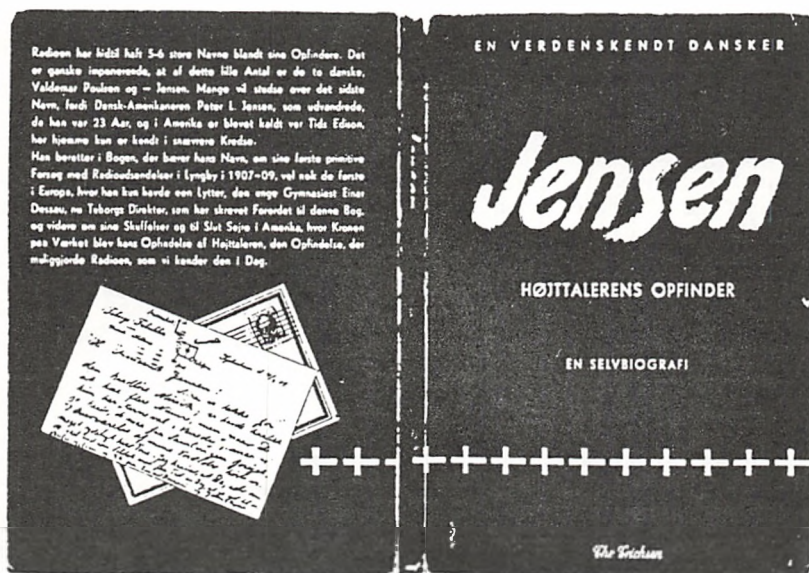

Fonograf og Stemmejærstærker omkring 1920.

Og nu gik Magnavox sin sejrsgang over hele USA til sportspladser og alle steder, hvor der skulle tales til større forsamlinger. Men den første rigtige store demonstration af Magnavox fandt sted ved julekoncerten, som jeg nævnte i starten. I 1916 tog Peter L. Jensen patent på en pickup, som kunne tilsluttes en højttaler, så den gengav grammofonplader. Og i 1927 grundlagde han sit andet firma: Jensen Radio MFG. Co. som siden har fremstillet radioer, grammofoner, musikbøxer og TV.

Bent Koch

Foto & kilder: Jensen, Højttalerens opfinder.

Stubbekøbings sidste byfoged

Den 22. april 1888, for 100 år siden, afgik **Vilhelm Michael Christian Oxenbøll** som Stubbekøbings sidste byfoged. Herefter fik man folkevalgte borgmestre.

V. M. C. Oxenbøll, født den 13. april 1823 i Randers, var søn af byfoged Morten Oxenbøll fra Kolding. Han blev student i 1841, cand. jur. i 1848 og byfoged i Stubbekøbing i 1856. I 1859 blev han herredsfoged i Stubbekøbing Herred og 10 år senere borgmester i Stubbekøbing indtil sin afgang i 1888.

Som byfoged fungerede han som magistrat og stod således i berøring med borgerrepræsentationen. Han kom også til at lede delingen af Falsters Birk i 3 herreder.

Ved kommunalordningen blev han i 1869 udnævnt til borgmester. På grund af disse udnævnelser kom Oxenbøll til at lede og grundlægge hele den administrative virksomhed i Stubbekøbing, og han gjorde det udmærket, således at hans efterkommere har fulgt hans spor uden nævneværdige ændringer.

Oxenbøll var ganske ung, da han kom hertil; på sine daglige rideture færdedes han rundt i hele området og kendte alt af eget syn. Han var en velvillig rådgiver for alle, og han ydede gerne gratis bistand til dem, der trængte. Hans embede var honorarlønnet, "sportellønnen", og derfor var han i stand til at gå i spidsen med bidrag, hvor det var ønskeligt, han havde en åben hånd.

Hans politiske virksomhed som landstingsmand fra 1870 gjorde det let for ham at skaffe sig dygtige tekniske rådgivere til hans kommunale virksomhed, og da han ofte opholdt sig i København, var det let at ordne mange sager for byrådet.

Under hans ledelse skete der virkelig meget i den lille kommune: I 1858 fik byen fattiggård, i 1863 blev gasværket oprettet, i 1862 fik vi sygehus, kirken blev restaureret i 1881-82, rådhuset blev bygget i 1860, og i 1881 fik byen sit lystanlæg. Der foretoges gentagne udvidelser af havnen og dosseringen langs stranden blev anlagt.

Han stillede sine store evner til byens rådighed og var, som man kan forstå, yderst aktiv. Han var virkelig afholdt både på land og i by, indtil han den 22. april 1888 nedlagde sit embede.

E.M.

Herr

Borgmester Oxenbøll,

Ridder af Dannebrog.

Førend Du, Herr Borgmester, forluder vor By, i hvilken Du nu i 32 Aar har virket, føle underlygnede valgte Medlemmer af Byraadet paa egne og Byens Vegne Trang til at lække Dem vor Takskjønnelse af, hvad Du i denne lange Tid har været for Byen og udrettet til dens Vel.

Som Borgmester har Du brugt Deres rige Evner, Deres grundige Indsigt i og klare Overblik over alle kommunale Forhold fuldt ud til Kommunens Bedste. Denne har i Deres Embedstid faaet mange gavnlige - og i Forhold til Byens Nødværdi - store Forbedringer realiserede, der alle tjene til at bevare Byens Existens og fremme dens Udvikling, uden at Byen dog derved er kommen i nogen særligt trykkende Gjæld, og det er væsentligt Borgmesterens Initiativ og indflydelsesrige Medvirkning, vi have at takke derfor:

Som Byfoged og Rethers Hænderhaver har Du med lige

Dygtighed, Ansigt og Humanitet uureligt Deres Embede, og mange er de, som med Taknemlighed ville mindes, hvorledes De med aldrig svigende Redebønhed og Uegennslylighed har været villig til at give en tilbørgt Vejledning paa det juridiske Omraade eller i andre Liges Forhold.

De har altid vist Dem som Borgernes Medborger, og Deres Haand har altid været uabn, naar som helst et Velgjørenhedsværk eller nogen anden god Sag skulde fremmes ad Frivillighedens Vej.

For alt dette bringe vi vor oprigtige Tak, og det er nu vor Ønske, at De maa gjenvinde Deres Hælbred, at der maa fremendes Dem et langt og lykkeligt Oium, og at De i en lang Række af Aar maa glæde Dem ved at se tilbage paa Deres forlystelsfulde Embedsvirksomhed i Stubbekjøbing.

Stubbekjøbing, den 22de April 1888.

Chr. Boas F. Rostrup H. Redelin Th. Trojel R.C. Anders
H.F. Arentzen N. Schultz A. Henningsen P. W. Wulff

Chr. Boas

F. Rostrup

H. Redelin

Th. Trojel

R.C. Anders

H.F. Arentzen

N. Schultz

A. Henningsen

P. W. Wulff

STUBBEKØBINGS sommerhusområde

Falsters største sommerhusområde er jo Marielyst i Sydfalster Kommune, og der har man sat et varigt minde for initiativtageren til denne store udstykning ved at sætte en buste på Marielyst Torv af overretsagfører Fr. Graae.

Stubbekøbing Kommune har også fået sit sommerhusområde ved Ore Strand, som strækker sig lige fra Kongsnæs og kan i givet fald udbygges helt til Søborg, hvor man møder grænsen til Det Classenske Fideicommis og dermed et lavtliggende og inddæmmet areal.

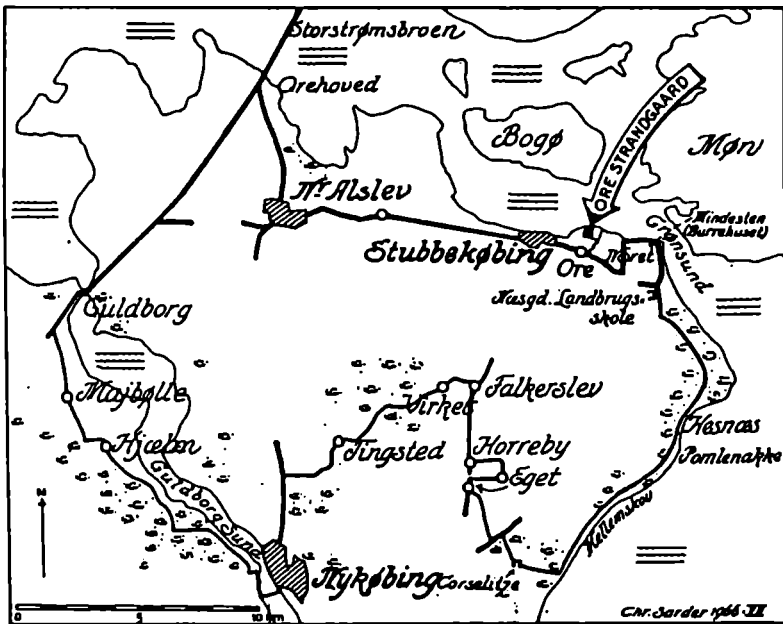
Men hvem tog initiativ til dette områdes oprettelse, det gjorde direktør Hj. Ibsen, han startede med at købe Ore Strandgård, som da var alm. landbrug, og når vi så ser nu, at hele området stort set er udbygget, og ifølge de nys offentliggjorte planer vil der komme et feriecenter helt ind mod, hvor S.N.N.Banen tidligere gik, så finder jeg det betimeligt at få Hj. Ibsens store indsats nævnt og omtalt i Lokalhistorisk Årbog, så godt det nu er mig muligt på trods af min alder.

Mit første møde med Hj. Ibsen skete en Søndag eftermiddag 1964, hvor han og hans medhjælper opsøgte mig på min gård i Moseby, jeg var da sognerådsformand i Aastrup Kommune, hvor Ore Strandgård hørte til.

Spørgsmålet om sognerådet ville være villig til at udlægge et sommerhusområde, det var jo noget ganske nyt, men det blev der sagt ja til og nu fulgte en meget omfattende brevveksling med de forskellige myndigheder. Landinspektør Asser Knudsen, Hørsholm, udarbejdede udstykningsplaner. Fredningsnævnet godkendte, og sagen gik til Boligministeriets kommitterede, og der blev udarbejdet tillæg til kommunens bygningsvedtægt.

Såvidt så godt og Hj. Ibsen kunne begynde at indrette sig på gården som vist på bilag nr. 1, derefter kunne der så averteres som vist på bilag nr. 2.

Der blev startet med, som vedlagte kort viser, arealet fra gården og ned til Stranden, men senere kom også det resterende areal mod syd med.

Når man har passeret Stubbekøbing i retning mod NÆSGAARD (øst), drejer man i udkanten af landsbyen Ore af til venstre mod ORE STRAND.

Og hertil kom, at en frugtplantage tilhørende Børge Thrane blev tilkøbt og ligeledes blev udstykket, og i løbet af nogle år var det hele så også blevet bebygget.

Endelig kan nævnes, at en mindre ejendom vest for Strandgården blev ledig, og den blev ligeledes udstykket.

Men nævnes må også selve adgangsforholdene til Ore Strandgård, det var oprindeligt en privat fællesvej, hvortil flere havde fælles adgang, men den kunne jo slet ikke klare den nu stærkt øgede trafik, så der blev holdt åstedsforretning med kommunen, og der forelå et tilbud fra ingeniør Ejner J. Jensen, Nykøbing, på udvidelse og asfaltering af vejen fra Søborg-vejen og til Strandgården, og her måtte Hj. Ibsen udrede 61.585 kr., men så havde man også fået en så godt som ny vej til sommerhusområdet.

Stubbekøbing kommune er hermed blevet beriget med sommerhuse og glade sommergæster, og det har senere givet stødet til, at Kongsnæsgården også er blevet udlagt som sommerhusområde som tillæg til kommunens bygningsvedtægt nr.2. Også her havde Hj. Ibsen en finger med i spillet vedrørende renovering af selve Kongsnæsgården.

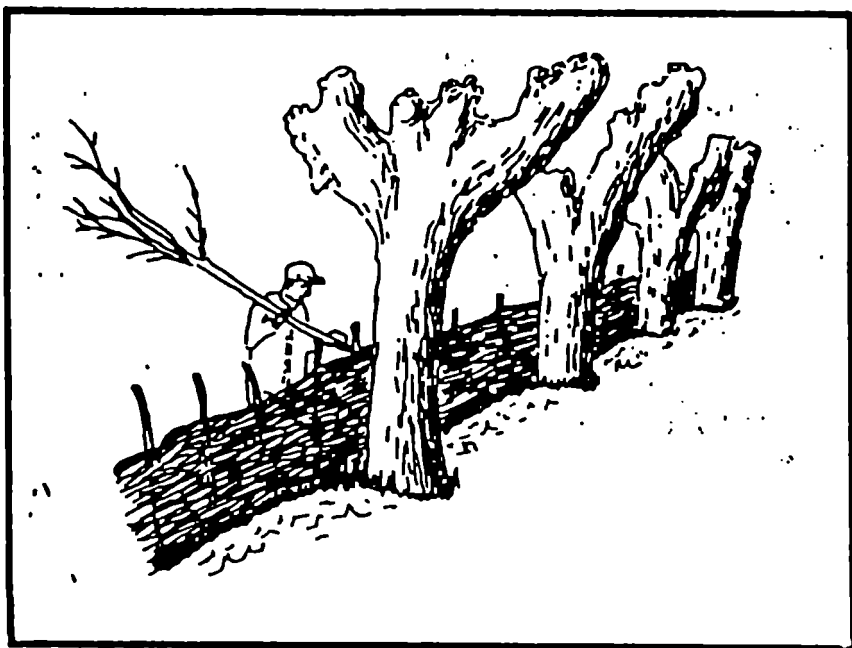
Jeg har selv haft megen glæde af at arbejde med sagen gennem årene, og for Hj. Ibsens skyld føler jeg trang til at slutte denne side med et citat af Bjørnson: **Hvad du evner kast af i de nærmeste krav, det skal bæres helt frem af en voksende elv.**

SOLGÅRDEN d. 19.8 1987

Carl Carstensen

■ Hegnskultur

Efter udskiftningen af landsbyfællesskabet og udflytningen af gårdene fulgte en helt ny hegnskultur.

Bønderne skulle nu indstille sig på en vældig omlægning i deres tilværelse. Indhegningen af de enkelte gårdes jordlodder bevirkede en gennemgribende ændring af hele landskabet. De karakteristiske pilehegn og risgærder fik nu deres storhedstid. Man gik i gang med at plante piletræer. Der blev ikke alene plantet en række piletræer imellem ejendommene og langs vejene, men også mellem de marker og skifter, som hørte til samme ejendom, hele landskabet var inddelt i firkantede felter af disse nyttige og som regel smukke træer. Det træ, der oftest indgik i et pilehegn, var nok den kanadiske poppel, også kaldet landevejspoppel eller poppelpil. Den kom til Danmark omkring 1775.

Her på egnen var det sikkert godsejer på Corselitze J.F. Classens fortjeneste, at man fik kendskab til denne pileart. Classen havde fået stiklinger fra Tyskland, og han anlagde en pileplantage på godsets jord, herfra sørgede han for, at der her på Falster blev uddelt stiklinger til bøndernes marker.

Til risgærder skulle man anvende nedrammede staver, hertil brugte man et værktøj, som blev kaldt "staverkølle". Disse staver plejede at skulle stå med ca. 1 m afstand, hvis mellemrum fyldes ud med et fletværk af bøjelige ris. Dette materiale til hegn fik man fra de stynede popler og pil. Styning er en beskæring, der foretages regelmæssigt med nogle års mellemrum, således at man har en stamme på 2-4m bærende en krone, der udelukkende består af unge og forholdsvis tynde grene.

Omkring århundredskiftet stod der stynede popler og pile på gærder og markskel i så store mængder, at det skærmede og prægede landskabet, så man næsten overalt gik som i en lun skov. Om foråret var det et festligt syn, når de troldeagtige træer stod med tusinde af rakler og bristende knopper. Nu er næsten alle disse stynede træer og risgærder forsvundet, de er rationaliseret bort.

Men hvor de endnu findes, skaber de stadigvæk en naturlig sund balance for mennesker, fugle og dyrelivet. Hegnene gav boliger for mange dyrearter. Især mange fuglearter nyder i særlig høj grad godt af læhegnene, som ofte er hjemsted for et rigt insektliv, her kan de også finde det ideelle skjul og ynglested.

Desværre optog disse hegnstyper en betydelig plads. Ved sommer og høst var det tydeligt at se, at de tog kraften og næringen fra jordens afgrøder et godt stykke til hver side. Måske en tre-fire meter kunne virkningerne spores, og en god strimmel jord gik der med til selve skellet; der var som regel en grøft på den ene side og så en lille vold, som gærdet stod på og denne plads, selve træerne optog, samtidig med at der ikke kunne pløjes helt tæt ind til hegnet, blev stående som en udyrket strimmel jord på begge sider. Endelig var kornet på nordsiden af skellet som regel endnu helt grønt, når det andet var modent. Alt dette bevirkede, at mange læhegn blev fjernet samtidig med mekaniseringen af landbruget. Hertil kom, at det var et betydeligt arbejde at vedligeholde dem og oparbejde de fældede træer til brændsel.

Ulla Jensen

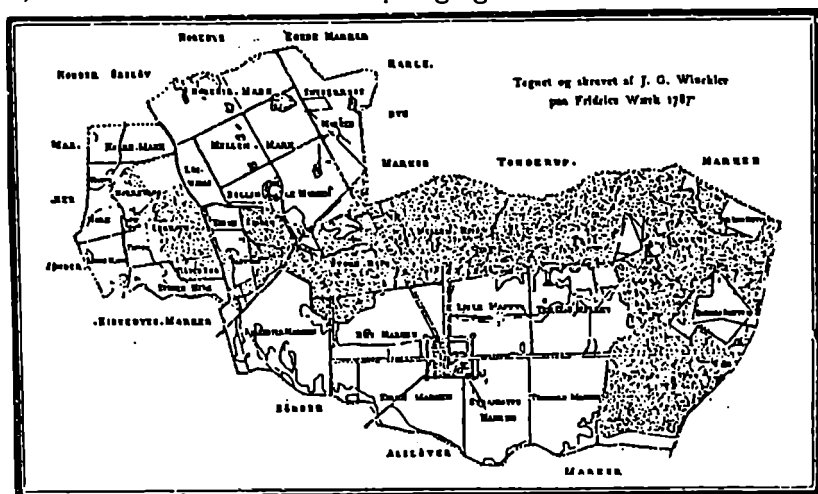
Lidt om corselitze

Lokalhistorisk arkiv modtog sidste år en spændende årbog fra 1921 med en masse dejlige tegninger vedr. Corselitze Hovedbygning. Dette herlige klenodie stammer fra en af arkivets gode medarbejdere: Knud Rasmussen, Horbelev, hvis far var arkitekt og medlem af Foreningen af 3. december 1892, som hvert år udgav en Årbog om et betydeligt bygningsværk, i 1921 som nævnt: Corselitze Hovedbygning.

Vi har plukket lidt fra denne årbog, som ikke tidligere har været offentliggjort.

I 1768 købte generalmajor Johan Frederik Classen Arresødal ved Frederiksværk, og samme år blev han også ejer af to store falsterske godser Corselitze og Carlsfeldt, som han et års tid havde drevet for prins Carl af Hessens regning. Disse godser omfattede et samlet areal af ca. 15.600 tdr. land.

Den ordens- og skønhedssans, Classen udviste i Arresødal, gik også igennem indretningen af disse godser, især Hovedejendommen Corselitze, der stadig ligger, hvor den har ligget i århundreder, selv om bygningerne ikke er de samme. Som det fremgår af det her gengivne kort fra 1787, anlagde Classen efter en bestemt plan en dejlig park med fiskepark. Classen forstod at smelte natur og kunst sammen til et hele, idet han bevarede de 3 prægtige alleer.

CORSELITZE MARKJORDER 1787

Samtidig gennemførte han en omfattende regulering af gårdens vældige marker og en fredning af skoven, hvor bl.a. de fra gammel tid indrettede Stutteri-indhegninger blev nedlagt. Det viste kort fra 1787 er en meget talende illustration af dette arbejde, og fortæller meget om, hvad en enkelt mand kan formå, selv om hovbønderne var mindre glade over den megen grøftegravning, voldkastning og gærdesætning.

Også bygningerne på Corselitze tog Classen sig af på det dygtigste. Avlsgården gennemgik først en omfattende restauration, og senere fulgte hovedbygningens istandsættelse, der var fuldført i slutningen af 1776. Hvorledes den har set ud før Classens tid, vides ikke, da man ikke har kunnet fremskaffe nogen tegninger. Man skulle tro, at Classen havde haft kyndig assistance af en arkitekt, men det synes ikke at være tilfældet. Gennem forskellige papirer kan vi følge istandsættelsen, vi har tilbud fra daværende tømrermester A. Kirkerup, og fra murermester G. Morhauer har vi såvel tilbud som regninger. Den samlede overslagssum var 2700Rdlr. og indbefatter ikke alene murerarbejde, men også tømrerarbejde, maler- gips- o.s.v.

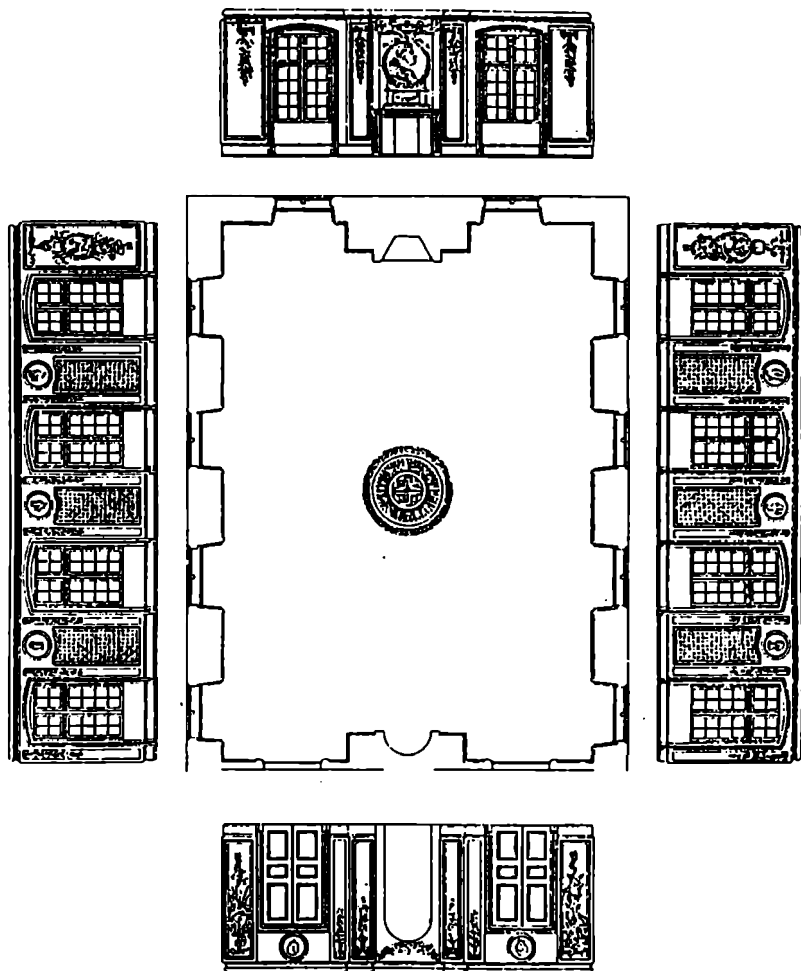
Da bygningen med sine stukarbejder, gipsmedaillons fra professor Wiedewelts hånd, og anden rig udsmykning stod færdig, havde Classen også et hjem, der måske ikke helt kunne måle sig med hjemmet på Arresødal, men efter inventarlisten at dømme var ganske storstilet og smagfuldt. Bygningen har flere gange været genstand for ændringer, men er nu heldigvis ført tilbage til den oprindelige.

Ved stranden i kanten af skoven lod Classen opføre et lysthus i "Liselund-stil" endnu bevaret og kendt under navnet "Generalens lysthus".

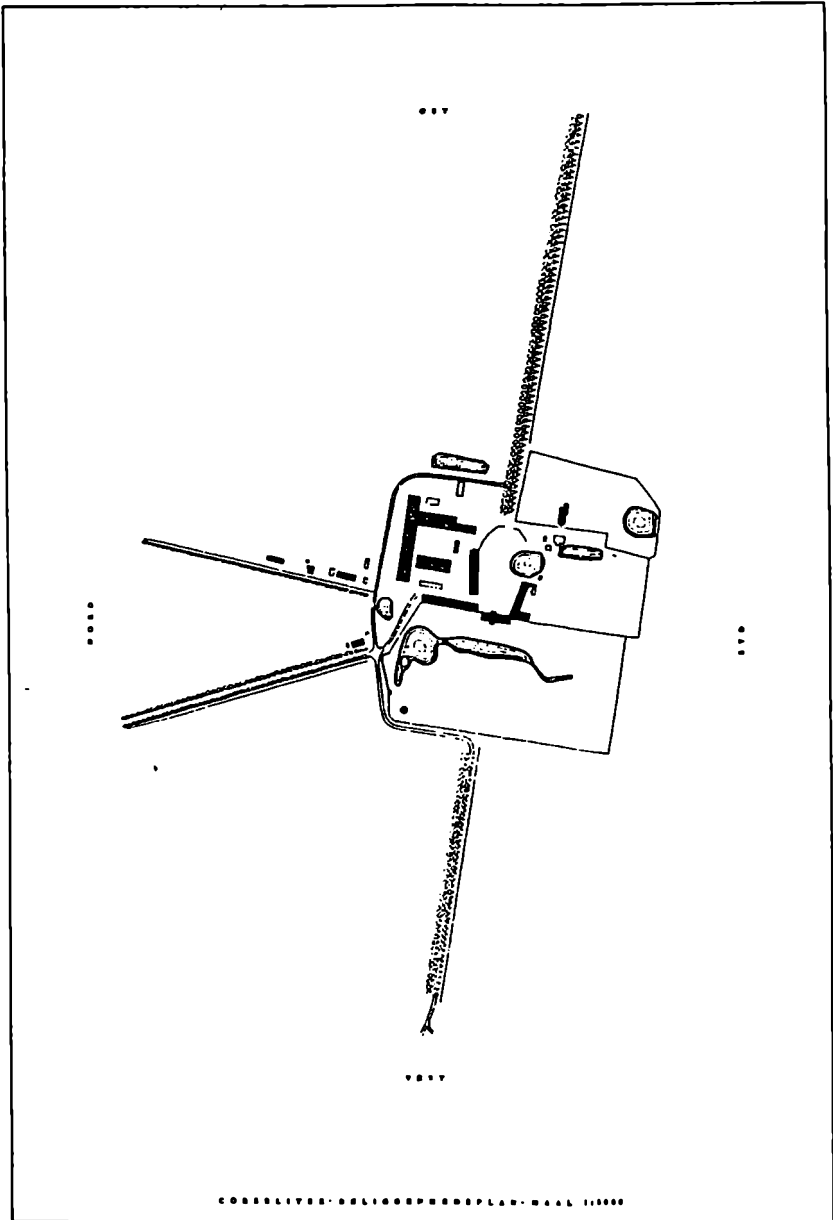
General Classen, der i 1783 havde ægtet baronesse Anne Elisabeth Iselin, født Fabritius Tegnagel, døde barnløs den 24. marts 1792 og blev begravet i Vinderød Kirke ved Frederiksværk.

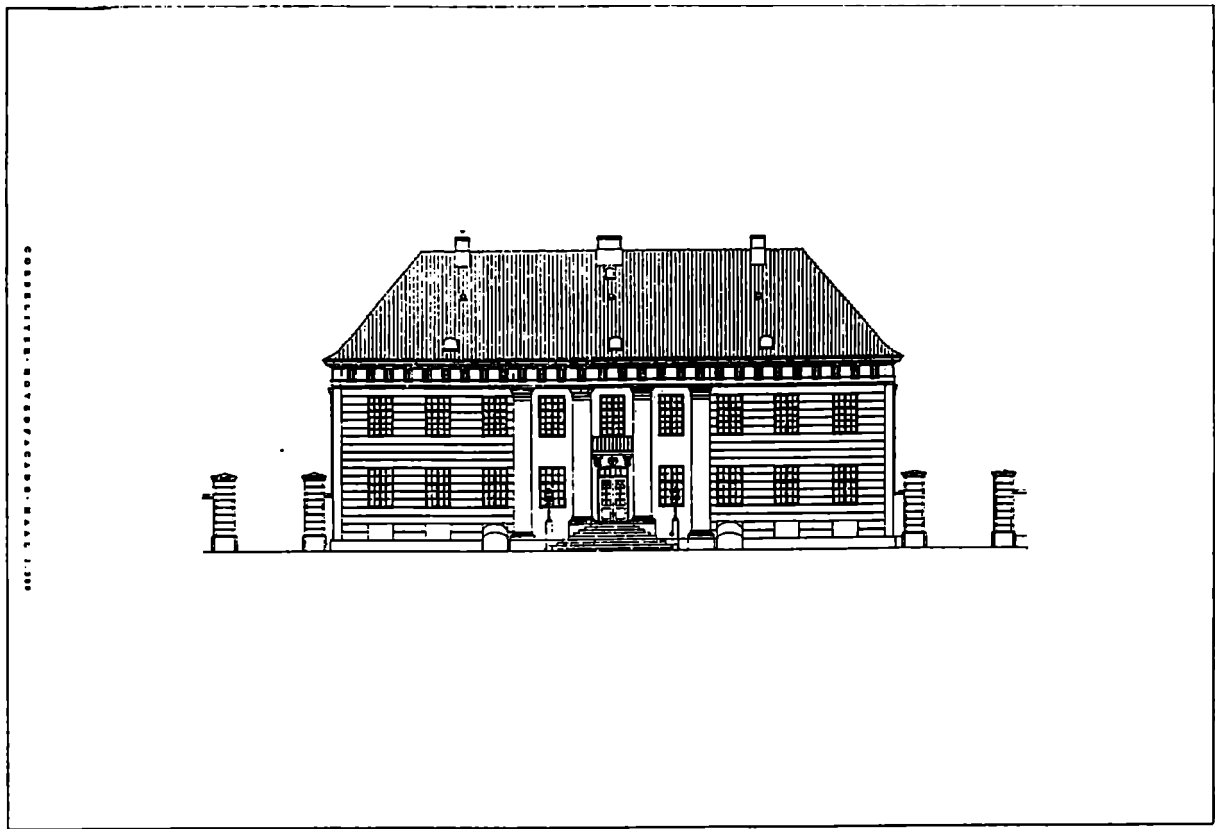
Ved testamente efterlod han alt, hvad han ejede, til velgørenhed. Alle midler indgik i et samlet fond "Det Classenske Fideicommiss" og anvendes til "at danne nyttige mennesker til Statens bedste" til understøttelse og kulturelle formål.

Noget af det mest spændende i dette pragtværk, er de overordentlig dejlige, arkitektoniske tegninger fra bl.a. Corsetitze som her gengives, desværre kommer disse ikketil deres fulde ret i formindsket størrelse, men giver alligevel et godt indtryk.

CORSELTITZE · SALEN I 2. ETAGE · MAAL 1:100

© 2008 BY THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY, ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

Dengang man talte rent ud af posen :

Et dokument der fortæller mere end de fleste om befolkningen i en købstad, er folketællingerne.

Dengang talte man rent ud af posen. Vi er så heldige i Lokalhistorisk Arkiv at have den ældste egentlige folketælling fra 1787, altså lidt over 200 år gammel, fra Stubbekøbing købstad, og herfra har vi et ganske udmærket materiale om en svunden tid.

Det lille bysamfund talte ialt 467 sjæle for 200 år siden. Hvad fortæller så denne tælling om disse 467 Stubbekøbing borgere ?

For at begynde i toppen, finder vi byfoged, byskriver og købmand Jørgen Scheel, boende i Vestergades nordre side, dengang var der ingen numre i gaderne. Hans kone var født Staal af den kendte Stubbekøbingslægt. De førte stort hus, da han havde både embede og købmandsforretning at passe. Der var ikke mindre end 6 tjenestefolk i huset: en stuepige, en kokkepige, en bryggerspige, en gårdskarl og en dreng og en pige. Jørgen Scheel døde i 1793 og er begravet i Stubbekøbing kirke.

En mand af samme dimension som Jørgen Scheel, var hans svoger: hofagent Ditlev Staal, som boede nogle huse derfra, og hans 9 børn kan vi også følge i folketællingerne.

En tredje kendt slægt i byen var Bentzon-slægten. I Vestergade træffer vi postmester og købmand Niels Bentzon, hvis søn var den senere berømte apoteker Alfred Bentzon, som startede den kendte medicinalfabrik i København.

Disse 3 købmænd: Scheel, Staal og Bentzon dominerede byen og handelen. Der var flere købmænd, men ikke i deres format - og Wulfferne, der jo senere fik meget stor betydning for byen, var endnu ikke dukket op.

Ser vi på de mere jævne håndværkere og handlende, så var der naturligvis først og fremmest de borgere enhver by, stor eller lille, havde brug for, nemlig bagere, skræddere, slagtere, skomagere o.s.v. og også noget helt specielt, nemlig 5-6 pibemagere.

Et helt ejendommeligt forhold er åbenbart skomagernes. Ved folketællingen i 1787 var der ikke mindre end 7 stykker i byen, og ikke mindre end 4 af dem hed Nebbølle, et meget kendt navn på Falster, senere blev navnet i sammentrængt form til Neble.

Optegnelse

aa Solballeet n. v. i. Aalborg, den 1de Februar 1840.

Cognat Navn and Chartered and Cognat Nummer	Række af Bøger og Bøger	Cognat Professor Navn i Bøger Cognat, Bøger, Cognat, Bøger	Følger Tilføjet Hver, der skal til føjes til Bogen	nr. af Følger eller Bøger	Professor Titel, Embede, Forretning, Bemærkninger, Stilling i Skolerne eller Bøger de har af.
Aalborg		Handgeometriske			
		Handgeometriske	62	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	52	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	39	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	28	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	60	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	36	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	20	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	28	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	26	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	22	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	20	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	23	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	39	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	39	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	37	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	34	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	25	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	27	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	9	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	1	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	23	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	25	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	22	fuld	Handgeometriske
		Handgeometriske	35	fuld	Handgeometriske
	Handgeometriske	64	fuld	Handgeometriske	
	Handgeometriske	29	fuld	Handgeometriske	
	Handgeometriske	23	fuld	Handgeometriske	
	Handgeometriske	24	fuld	Handgeometriske	
	Handgeometriske	31	fuld	Handgeometriske	

Allerede ved den første folketælling finder vi på Torvets venstre side værtshusholder Hans Voigt og også den 72-årige enke Maren Mortensdatter i Grønnegade, og Chresten Pedersen og hustru "holder lident vertshus".

Nogen kilde til uro har disse små værtshuse næppe været, det passede byens vægter Rasmus Hansen godt på. Først efter 1800-tallet voksede antallet af værtshuse i Stubbekøbing. Det er iøvrigt mærkværdigt at se, med hvilken ligefremhed, næsten ubamhjertighed, man i listerne nævnte ting og forhold ved rette navn, noget man i dag af humane og følelsesmæssige grunde omgås med langt større varsomhed, f.eks. nævnes den 39-årige Kirsten Vægters som "vanfør og betler". Og den 80-årige Anders Hansen kaldes ligeud betler. Den 49-årige enke Anne Støds betegnes som krøbling, der omtales en 7-årig som vanfør og om daglejer Chr. Clausens kone nævnes direkte, at hun halter.

På præstegården boede den nyudnævnte sognepræst Peder Buch. I Møllegade boede kapellanen Holger Finkenhagen Olivarius. For at blive ved kirkens mænd, så træffer vi ligeledes i Møllegade organisten Christian Staal.

For Stubbekøbings sundhed sørgede i 1787 den unge "Licentiat" Nic. Gotfred Kock, der trods sine kun 36 år beklædte en betroet post, han boede i Møllegades søndre side, holdt amme og to tjenestepiger.

Der er her givet et lille udpluk af Stubbekøbing-folketællingen 1787, og vi har i korte glimt set nogle personer og skæbner passere revy for os. Man kommer til det resultat, at byen, ikke talmæssigt, men i realiteten prægedes af de store købmandsgårde og dets indehavere samt embedsmændene. Noget bredt borgerskab har ligesom ikke eksisteret på den tid, der har utvivlsomt i 1787 været store sociale skel i byen. Ejendommeligt virker det at se, at søens folk var så svagt repræsenteret, som tilfældet er. Kun 2-3 skipper boede på den tid i Stubbekøbing. Også de selvstændige smålandbrugeres antal var meget lille, men det skyldtes nok, at Carlsfelt jorder stødte op til byen.

Den næste folketælling var i 1801 og viser, at befolkningstallet stadig er nøjagtigt det samme, nemlig 467.

Den næste folketælling herefter kommer først i 1834, og da var meget forandret, også i Stubbekøbing.

Nye tider, mere "moderne" tilstande, var undervejs.

Erik Mahnfeldt

Uabent Brev

til
 Fr. Stomagemester
 Julius Rasmussen,
 Stubbekøbing.

Da jeg har hørt, at De er Fører for et Fodboldhold, der benævner sig „Gladiatorerne“, tillader jeg mig herved som Fører for Fodboldholdet „De gamle Vikinger“ at udæste til en Kamp paa Idrætspladsen ved „Christiansminde“ i Stubbekøbing Søndag den 18. dds. Kl. 4,30 Eftmd.

„De gamle Vikinger“'s Hold består af:

Undertegnede som Maalmand, h. B. Hotelejer Hansen, „Strandlyst“, v. B. Bagermester Jensen, E. S. B. Sadelmagermester Schindt, h. S. B. Gæstgiver Jens Jørgensen, v. B. Agent Rasmussen, E. F. Gæstgiver A. Jbsen, h. J. W. Købmand Bønnen, h. J. W. Handelsgartner Winther, v. J. W. Købmand Poul Her, v. J. W. Smedemester Oscar Olsen.

Mit Hold's samlede Vægt udgør i Følge Vejersejdel fra Kgl. Vejer- og Maalerbod ca. 2005 Halvkilo.

Det ses heraf, at det er et Mandehold, og haaber jeg, at „Gladiatorerne“ vil vise sig at være et nogenlunde ligestillet Hold, som „De gamle Vikinger“ kan være bekendt at indlade sig i Kamp med.

Jeg skal dertil kun tilføje, at de gamle Vikinger i Fortiden altid drak et Glas til, inden de gik — vi r altid et Maal til, inden vi gaar.

Hermed være saa „Gladiatorerne“ udfordret til Kamp, lad os saa se, om de tør mødes med „De gamle Vikinger“.

Wage Müller.

FODBOLD - i 1988

Fra Stubbekøbing Avis, årgang 1899, har vi klippet nedenstående, der viser lidt om borgerskabets humoristiske sans i de "gode gamle dage".

Desværre savnes resultatet af den spændende dyst.

Mr. Redaktør! De bedes venligst
i Deres ærde Blad optage, følgende:

Evar

til

Mr. Augé-Müller

angaaende den ventlige Henvendelse
til mig og mine „Gladiatorer“ om
at deltage i en Kamp med „De
gamle Vikinger“ den 18. ds. Kl.
4^{1/2}, paa Idrætsplassen ved „Chri-
stiansminde“ i Stubbekøbing:

„Gladiatorerne“ i modtager med
Glæde Udfordringen; men har Du
(ja, undskyld, at jeg benytter det
mere fortrøsføle „Du“, som vi nu
har benyttet de sidste 14 Aar) rigtig
overvejet, hvem Du indlader Dig i
Kamp med? Maa jeg her præsen-
tere Dig h'Herres Medlemmer af
„Gladiatorerne“'s Hold:

Undertegnede som Maalmand, h.
B.: Overlærer Brændstov, v. B.:
Malermeister Sansen, C. S. B.:
Guldsmed I. Sansen, h. S. B.:
Bagermeister Jacobsen, v. S. B.:
Mekaniker Th. Jensen, C. F.: Vik-
kenslager Wagner, h. J. W.: Ba-
germeister Chr. Sansen, h. J. W.:
Købmand W. B. Petersen, v. J.
W.: Købmand Einer Jørgensen,
v. J. W.: Købmand Dresel.

Det har glædet mig at se Nav-
nene paa alle Dine „gjerne“ Kæm-
per; de er mig ogsaa bekendt som
gode „Maaltagere“, og vil det være
mine brave Boldvingere meget for-
kommert at faa Lejlighed til at
kennine Arme og Ben sammen med
Dine gode Mænd. „Gladiatorerne“
er, hvad Du sikkert vil indbrømme,
Eltiten af Fodboldspillere, og Du
ved, at de har spillet paa Jnd- og
Ublaubels Bæuer (ogsaa Reglebæuer),
selvfølgelig med velkendte Selb-
Goldets samlede Vægt udgør ca.
1940 Halskilo, og stude Du her-
ester, overfor disse Kendsgerninger,
nære Betænkkeligheder, da sig til.
Med Hensyn til Din sidste Bemærk-
ning angaaende Begrebet, da har
„Gladiatorerne“ aldrig haft Ord
for at staa i bagste Række.

Ulf:aa: klar til Kamp!

Jul. Nasmussen.

Med største Fornøjelse — !

Dr. Redaktor! Vær saa venlig at give Blads endnu en Gang for nogle Linier i Anledning af Dr. Julius Rasmussens Svar til mig af Gaars Dato i Deres ærede Blad.

Det glæder mig at se, at min Udfordring til Fodboldkampen ved Ibrætsfesten paa Søndag er blevet modtaget, men det forbauser mig umægteligt at se den lidt overlegue Tone, der gaar igennem Dr. Rasmussens Skrivelse.

Hvis jeg overhovedet skulde nære Betænkkeligheder efter de Oplysninger, jeg har modtaget om „Gladiatorerne“'s Kamphold, saa skulde det da kun være, fordi Holdet synes mig lidt mindre vel proportioneret — hele 65 Halskilo mindre end „De gamle Vikinger“ Men jeg kan trøste d'Herrer „Gladiatorer“ med, at Udvalget for Ibrætsfesten har lovet at stille en Ambulance med Husapotek til Raadighed, saaledes at hvis en af de „Smaa“ falder af paa den, er der Hjælp at faa.

Ved dette Løfte falder de eneste Betænkkeligheder, jeg har næret, til Jorden, og med største Fornøjelse skal vi paa Søndag vise „Gladiatorerne“, at der er Kræfter og Spark i „De gamle Vikinger“.

A. Müller.

Kil bare paa!

Sr. Redaktør! Undskyld af jeg igen ulejliger Dem, men De bedes venligst i Deres ærede Blad optage følgende Svar til Sr. Müller:

Jeg kan saa godt forstaa, at „De gamle Vikinger“ har sikret sig en Ambulance. Den vil de sikkert saa Brug for, og det skal være „Gladia- torerne“ en hel Fornøjelse at sable „Vikingerne“ ned.

Vi ligefrem glæder os til paa Søndag, og de glade Dage er jo altid de bedste.

Vi overlader med Glæde Ambulan- censen til „Vikingerne“. — Hus- apoteket, som formentlig ogsaa inde- holder læskende Varer, skal vi nok tage os lærligt af, den er nemlig ikke anderledes.

Altjaa: Kil bare paa, og se, om J kan finde ind i vort Maal. Det bliver vanstelig, for der er nemlig Fa'r selv hjemme.

Julius Rasmussen.

Træk fra afdøde EMIL HANSENS erindringer fra hans drengeår i det gamle Lidstrup

En beretning som giver os et glimrende tidsbillede om de vilkår, der dengang fandtes i hverdagen i et småkårshjem.

I 1960 sidder den dengang 87-årige Emil Hansen i sin lille stue på Horreby Alderdomshjem og fortæller til Folketidendes "Jul", om sine minder fra så mange år tilbage, han siger selv, at der har groet både torne og tidsler på hans livs vej, men føjer han til, der har også vokset roser, og hans milde blik og taknemmelige sind bevidner, at de lyse minder har haft den stærkeste magt.

FIRE GÅRDE OG 17 HUSE

Emil Hansen er født 1873 og fortæller, at Lidstrup dengang var en by med 4 gårde og 17 stråttækte huse. Gennem byen gik en meget kroget og toppet gade med en dyb vandgrøft på begge sider. Langs grøften voksede der piletræer, og landsbyungdommens underholdning bestod oftest i at samles omkring en fældet pil og høre en af de landsbyoriginaler, som dengang fandtes i ethvert bysamfund, fortælle anekdoter - oplevede eller digtede.

Emil Hansens far var bødker og boede ude i Troldemosen i et lille, gammelt hus sammen med sin kone og deres 11 børn. Hjemmet var virkeligt fattigt, men siger Emil Hansen, det vi ofte skrev i skolen: "Få er som far, ingen som mor" passede på mit hjem. Når far så sjældent havde arbejde inden for sin profession, så skyldtes det simpelthen, at han var for fattig til at købe sig materialer at arbejde med. Mor var lille og spinkel af vækst, og hun havde altid et svagt helbred. Særlig var det galt med hendes ben, der var fulde af sår og åreknuder. Alligevel arbejdede hun over evne, og hun beklagede sig ikke.

EN MAND KOM MED 6 KRONER.

I Julen 1878 var forholdene dog sådan, fortæller Emil Hansen, at min mor var ved at give op. Ingen har haft bedre mor, end vi børn havde, fortsætter den gamle mand sin fortælling og siger, det gør mig ondt, når jeg tænker på, hvad hun altid har måttet gennemgå. Når nøden rigtig meldte sig, talte mor altid om Vorherre, og det gjorde hun også den dag op under jul. Hun sagde "Lad os nu se børn, Vorherre glemmer os ikke". Det gjorde han heller ikke, siger Emil Hansen. Da vi børn stod inde i stuen lillejuleaften og kikkede ud gennem de små ruder, så vi en mand komme gående ned ad markvejen. Den mand, der kom, hed Rasmus Skov, han havde den gård, der i dag hedder Lidstrup Skovgård. Han var valgt til at uddele de penge, som var blevet lagt i kirkebøssen - Jeg ser ham tydeligt, som han kommer ind, fortsætter den gamle mand. Han tager pengepungen op og lægger 6 kroner på bordet. Den glæde, der blev over disse 6 kr. er jeg slet ikke i stand til at beskrive. Tidlig juleaftens morgen, fortæller Emil Hansen videre, gik min mor og jeg den lange vej fra Lidstrup mose op til Horreby Brugsforening, hvor vi købte lidt af det allermest nødvendige. Jeg husker endnu i dag det meste af, hvad vi købte, men jeg vil nøjes med at nævne: 4 pund mel og 2 pund amerikansk fedt. Til aftensmad juleaften bagte mor så pandekager - lige så mange, som vi kunne spise. Julegaver og juletræ kendte vi ikke. Mit første juletræ så jeg i 1883, da jeg var 10 år. Det var oppe i skolen.

EN LITER MÆLK NÅR KOEN VAR GOLD.

Om sin møjsomme barndom har Emil Hansen mange minder, og naturligt samler de fleste sig om den svagelige, men tapre mor. For hende var der nok at spekulere på, og til at få en børneflok på 11 i vej, kom der ikke stort til hjælp fra en lod mosejord på 3 tønder land.

Tøjet til alle os børn var næsten det værste, fortæller han. Der kunne ikke blive tale om at købe nyt, det var der ingen penge til. Men så fik mor fra flere steder gammelt tøj, som hun så vendte og syede om til os. Jeg husker hende så tydeligt, når hun sad ved den lille lampe og syede, når alle andre skulle i seng. Vort skoletøj var altid lappet, men det var pænt og rent.

Som det fremgår af Emil Hansens fortælling, var nøjsomheden også på det ernæringsmæssige område stor. I dag hører man mælkemanden ringe med sin klokke, hver dag, det er en stor forandring fra min barndomstid, fortæller Emil Hansen. Dengang var det ikke sådan, vi fik kun en kande sødmælk om lørdagen i den tid, koen var gold. Mælkespanden blev også ind imellem brugt til at hente madsuppe i. Når de på gårdene havde kogt flæsk eller kød, blev der sendt bud til mor, at hun kunne hente en spand suppe. Så blev hun glad, så kogte hun grønkål og vælling til os.

MAN LØB LANGT FOR EN SUKKERMAD

Den tids småkårsbørn var heller ikke forvante, hvad slikkerier angik. Emil Hansen fortæller om, hvordan der ligefrem var slagsmål om at få lov til at rende med "offersedler". Der blev dengang ved de tre store højtider: Jul, påske og pinse ofret til både præst og lærer. Skolebørnene fra de ældste klasser fik disse "offersedler" uddelt og skulle så løbe rundt til alle husstande i kommunen med dem. Det kunne så hænde, at der blev budt på en godbid, og vi drenge, siger den gamle mand, vidste godt, hvor der kunne falde en sukkermad af. Ikke mindst i julen var folk gavmilde. Når man blev sendt i et eller andet ærinde til naboen eller andre, fik man ikke lov at gå igen, før man havde fået et eller andet godt, ellers gik vi med deres jul og det måtte vi ikke. Som regel fik vi børn et stykke sigtebrød med smør og sukker på, og det var noget, vi syntes om. Men hvad mon et barn ville tænke og mene, hvis det kun var, hvad der blev budt på i julen i vore dage !

JULEN OG MINDERNE.

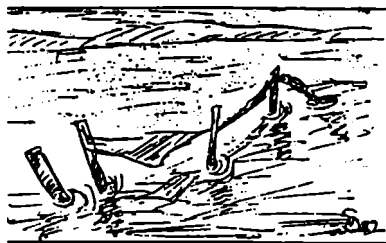
Ved at genopfriske minderne fra barndommens dage, rinder der Emil Hansen et lille vers i hu. Han citerer det uden at skulle søge efter ordene:

"I barndommens dage, da ønsker vi
gid blot jeg var voksen og stor,
gid skole og tvang og de skænd var forbi,
gid selv jeg var far eller mor,
men når vi da gamle med minderne går,
da ser vi så sorgfulde hen
men ønsker, mens tårer i øjnene står,
Ak, gid jeg var barn igen."

Det er navnlig her op til julen, at barndommen bliver levende igen, forklarer Emil Hansen.

I SAMME PLADS I 36 ÅR

Emil Hansen fortæller også lidt om sig selv og det lange åremål, der ligger mellem barndommen og årene på Horreby Alderdomshjem. Han har kun haft fem forskellige pladser, og i den ene var han 36 år. Det var på en gård med 70 tønder land, Emil Hansen var fodermester, og hans kone håndmalkede i disse år mange hundrede tusinde pund mælk, fortæller han. Han har været særlig interesseret i kreaturer - og i blomster. I mange år passede han haven hos pastor Søe Pedersen i Nr. Ørslev.

MERE END PENGE OG RIGDOM

Jeg har uendelig meget at takke Vorherre for, siger han. Min kone og jeg har haft et godt helbred, som har givet kræfter til det slid, de mange år førte med sig. Der er jo mennesker, der mener, at det er en glæde at samle rigdom og penge sammen. Men siger Emil Hansen, hvis det er en glæde, så er det en, der altid er gået min dør forbi. Vi har aldrig haft mere end fra hånden og i munden, men vi har dog ved ærligt arbejde fået vor løn, så vi har kunnet svare enhver sit. Og så er det nok, føjer han til.

Og så har vi da også noget andet, der er langt mere værd end penge og rigdom. Vi har fået 8 raske og gode børn. Emil Hansen har mere endnu, han har 22 børnebørn og 20 oldebørn, fortæller han. Og så har han fødselsdag få dage før jul, og det skal fejres, føjer han til.

Undskyld, siger Emil Hansen ved samtalens slutning, jeg glemte lige mit juleønske, og med sirlig skrift prenter den gamle mand på papiret, hvad der ligger ham på sinde: at det er hans håb og ønske, at alle de store mænd, der holder hele verdens skæbne i deres hånd, i enighed og forståelse og af alle kræfter vil arbejde hen mod det, der lyder juleaften:

Fred på jorden !

Kilde: Folketidendes julenummer 1960

ved Ulla Jensen

Kongsnæs og omgivelserne - før og nu

Det kan måske virke underligt, når der skal fortælles lidt om området Kongsnæs, at starte ved Næsgård, hvorfor vil læserne forstå, hvis man fortsætter med at læse.

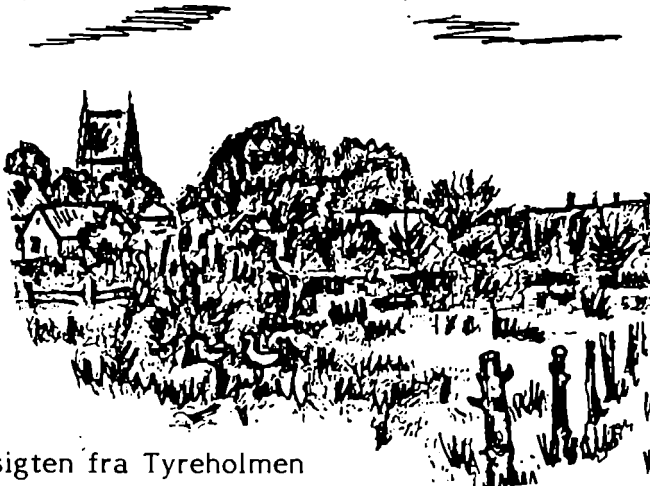
Det Classenske agerbrugsseminarium eller rettere Næsgård agerbrugsskole blev bygget omkring år 1800.

Skolen ligger skønt med en enestående udsigt over Grønsund til Møn.

For mange år siden sejlede en motorbåd fra det lille færgested ved Grønsund til Møn, det samme færgested, som Marie Grubbe og hendes færgemand Søren Møller havde benyttet et par århundreder tidligere.

Når man står på den gamle mole og ser mod øst minder landskabet om en flaskehals, der åbner sig mod Østersøen.

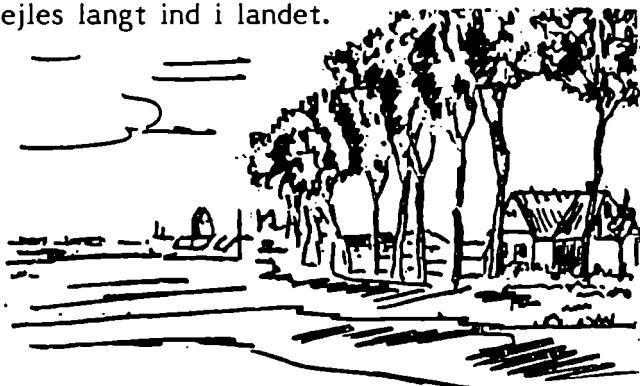
Ser vi mod vest, ser vi mod Stubbekøbing. Byen ligger i en lille bugt og er fra gammel tid opstået som et lille fiskerleje.

Udsigten fra Tyreholmen

Oprindeligt gik Grønsund ind over det engareal, der hedder Tyreholmen.

Fribrødreaen var et bredt vandløb og kunne besejles langt ind i landet.

Stampen, som huset så ud for ca. 100 år siden med stråtag.

Ved stampen var en vandmølle, og bønderne fra omegnen fik malet korn der.

Stampen i dag.

Ved havneudløbet passeredes først tårnet på Kongens næs. Denne fæstning blev bygget som værn mod venderne og muligvis af Valdemar den Første.

I året 1743 kunne endnu ses ruiner af den ved Tyreholmhavns østlige udløb. - Ja, helt op i den tid, hvor Chr. Boas har ejet jorden, har man fundet rester derfra.

Slusen, hvor vandet fra Fribrødreåen også i dag strømmer ud i Grønsund. Det er den sidste rest af den gamle havneindsejling.

Der blev også bygget en anden borg. Den lå ved Fribrødreåen og hed Pæregård, og den boede byfogeden på, men den kongelige ombudsmand som førte tilsyn med byen, holdt til på borgen ved Kongens næs. Tyreholmhavnen var flådehavn under venderkrigene.

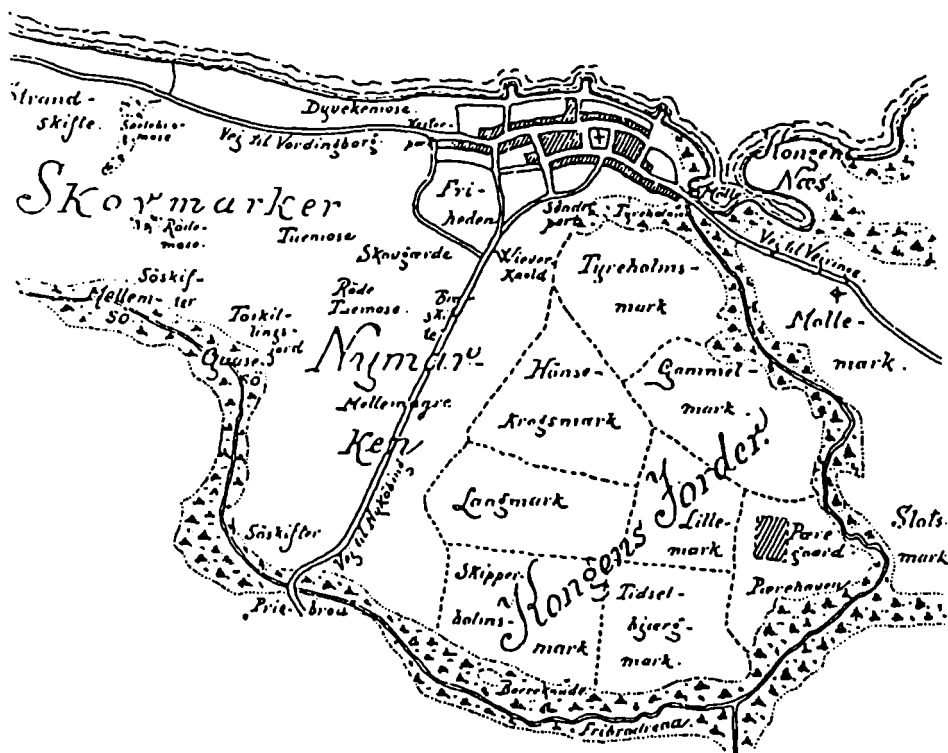
I året 1503 var der en stor handelsflåde med omkring 60 skibe. Havnen blev ikke vedligeholdt men efterhånden ødelagt og omdannet til eng.

I krigen med Sverige 1658-60 byggede svenskerne en dæmning over indsejlingen for at komme til Grønsund og videre ad vandvejen. Da nu Tyreholmen blev omdannet til engareal, havde byen ingen havn, og indtil 1843 måtte bugten øst-nordøst for byen anvendes til havn.

En del af Tyreholmengen findes stadig i dag som eng. Det, man tidligere kaldte noret, og som før var byens losseplads, er i dag fodboldbaner.

Ourevej, den nu omregulerede Primærgade blev måske anlagt af svenskerne, da de byggede den første dæmning.

Ved salg af krongods i året 1766 købte generalmajor Johan Frederik Classen på auktion Kongens 16 jorder samt Pærehaven og Skipperholmen, og det blev sammenlagt til en hovedgård på 461 tdr. land agerjord og 4 trd. land skov og fik navnet Carlsfelt.

Ved auktionen fik Jørgen Schønning fra København jorden for 46.484 rigsdaler. Han handlede på prins Carl af Hessens vegne, men den virkelige køber var generalmajor Classen.

Da Lens-afløsningsloven kom i året 1912, kunne de gårde købes, som hørte under det Classenske Fideicommis. På denne måde erhvervede gårdejer og hestehandler P. Foged gården Carlsfelt, og samtidig lykkedes det købmand Christoffer Boas at købe en del af jorden, det areal, som hedder KONGSNÆS. (fra gammel tid Kongens næs).

De første år blev kongsnæs-jorden dyrket som landbrug med korn og roer. Det engareal, der hører til, blev lejet ud til bønder. De gamle huse, der endnu ligger ved stranden, blev da brugt som stalde for bøndernes kreaturer. Senere blev hele arealet plantet til med frugttræer (nogle af dem står endnu i haverne på udstykningen), og husene blev brugt som frugtlager.

Der er 2 områder, der kaldes Kongsnæs.

Det ene er med sommerhuse, og dette område har tidligere tilhørt Rasmussen Kragh. Det var hans arvinger, der solgte jorden til sommerhuse.

Jorden har fra gammel tid også hørt under det Classenske Fideicommis. Først blev jorden købt af gårdejer Carl Olsen og hans hustru Kristine. De havde i forvejen en mindre gård, nemlig den der i dag hedder "Kongsnæsgård". I de første år blev jorden drevet som landbrug med køer og grise altså som en rigtig gård. Senere blev gården med areal på ca. 50 tdr. land solgt til gartner Rasmussen Kragh i Stubbekøbing.

Han plantede det meste til med frugttræer. Ja, så er der den anden del af Kongsnæs, som nu er et parcelhuskvarter, altså Kongsnæshelårs.

Stubbekøbing kommune købte den 1.juli 1969 et areal på 25.303 m² af Christoffer Boases arvinger. Dette areal er så senere af kommunen gjort byggemodent og udstykket i 24 parcelgrunde, og området er for længst fuldt udbygget.

Kongsnæsudstyknigen har ikke på nogen måde virket som et nybyggerkvarter, da der har været buske og træer.

Der tænkes på de store træer langs vejen og det lille fredede krat, der ligger, hvor vejen svinger om til sommerhusudstyknigen.

Vest for Stubbekøbing var et anlæg, det stammer fra år 1881. Men skulle folk fra byen på en udflugtstur, var det til Krattet ved Kongsnæs, det havde også navnet "Tivoli". Der blev afholdt fugleskydning hvert år, det var en stor fest med spisning og dans.

Vi har for området her en grundejerforening, og vi afholder også en årlig fest, den bliver holdt på en af vejene i kvarteret.

I året 1911 blev bygget jernbane til Nykøbing, man overvejede også at bygge en mod Nr. Alslev, men det blev aldrig aktuelt. I stedet kørte en bus. Banen til Nykøbing blev nedlagt i 1966, den eksisterede altså i 55 år.

På det nedlagte baneterræn er nu bygget hus til skytteforeningen. Her fra området er en fin spadseresti ind til den nyligt anlagte lystbådehavn.

Også dette lille skovparti er med til at skabe dejlige omgivelser, og vi må også bemærke den skønne udsigt over Grønsund til Bogø-Møn og Sjælland.

I krigsårene 1940-45 da der var mangel på brændsel, blev der skåret tørv på den mose, der støder op til Kongsnæsvejen og området, i dag Kongsnæstoften, blev brugt til tørreplads.

Stubbekøbing set fra Kongsnæs.
Billedet stammer fra dengang, der var vand,
hvor boldbanerne er i dag.

Etatsråd H.N.Andersen holdt meget af at bo i Stubbekøbing, han boede ofte på Freys Hotel, der hvor Sparekassen og Biblioteket nu ligger.

Han tog ofte med den lille motorbåd fra Grønsund færgested til Haarbølle på Møn. En gang gik rygterne, at han ønskede at bygge skibsværft her ved byen, men han valgte i stedet Nakskov, hvor der blev bygget skibsværft i 1916.

Var skibsværftet blevet bygget her, var det måske blevet ved Kongsnæs, ja, så var der sikkert ikke blevet noget boligkvarter, der hed KONGSNÆS.

Ingeborg Jørgensen

Skolesekretær Ingeborg Jørgensen har velvilligt stillet ovenstående beretning, der oprindeligt har været et skrift fra 1981 for grundejerforeningen "Kongsnæs-helårs", til rådighed for årbogen.

Lægefruen fra den falsterske idyl -!

Enkefruen Gudrund Hartvig-Møller fortæller om et rigt liv.

Når man kører gennem Bregninge By ved Horbelev og fortsætter lige ud ad vejen mod Skjoldrup og Herslebslund, kommer man en lille kilometer ude til en vej, der drejer vinkelret af til højre. Vejen har det fornemme navn Bregninge Strandvej.

Drejer man ned ad denne vej, kommer man en 5-600 meter fremme til skoven Halskovvænget, der idyllisk afgrænset af et gammelt stengærde ender ved vejen. Skoven og stengærdet fanger øjet først, men må give op i kampen om opmærksomhed, når øjet straks efter indfanges af et lille stråtækt hus, der ligger øverst på en skrænt lige over for skoven på den anden side af vejen. Huset, der er særpræget i stilen, er omgivet af en høj granhæk, der dog ikke er højere eller tættere, end man sagtens kan se over og gennem den, og husets rødkalkede vægge med de smårudede blåmalede vinduer og døre fastholder øjet længere end skoven; men tilsammen udspreder de et skær af den reneste idyl.

Her bor fru Gudrun Hartvig-Møller, Horbelev og omliggende sognes lægekone gennem mange år. Enke efter læge Hartvig-Møller, hvis særlige personlighed endnu huskes af alle i sognet. Hun bor her alene; har selv valgt stedet og selv ladet huset bygge efter sin mands død, fordi hun ønskede at komme bort fra det moderne bylivs hæsblæsende jag. Hun har gemt sig for at kunne nyde sit otium så nær naturen, som hun kan komme. Her har hun skovene og markerne helt inde på livet, og bag skoven mod øst ligger Østersøen, der sender sin saltvandskrydrede luft over trætoppene op til hende. Hun har gemt sig; men ikke i ønsket om at blive glemt, kun for at få lov til at leve, som hun selv ønsker det. Og hun er ikke blevet glemt. Sognets beboere husker hende og en gang eller to om ugen kunne man, - indtil sygdom for et halvt års tid siden satte en stopper herfor, - se hendes smukke, særprægede ansigt på Horbelevs gader, venligt hilst af alle, hun mødte. Og så har hun sine venner. De er spredt ud over sognet, ud over landet og udenfor landet. Hver dag har postbudet ærinde til hende med breve fra ind- og udland.

Jeg har haft et rigt liv, siger hun. Jeg har haft de store sorger, men også de store glæder! - I en samtale med hende fortæller hun om de mange store og små hændelser, der i sin tid blev en lægekone i en lille stationsby til del, - i hvert fald når lægen var en så udpræget personlighed som Hartvig-Møller. Han var manden, der kunne buldre som en løve, når det var nødvendigt, men som også kunne være blid som et barn og røres som en kvinde. - Han kunne være så letsindig, siger hun. Jeg har raset mod ham, når han på de mest ubelejlige tidspunkter (f.eks. når jeg var gravid eller var midt i hovedrengøringen), kom slæbende med de mest forskellige mennesker til middag, til overnatning og ofte til at bo i dage og uger; men han tænkte slet ikke på det, han ville kun være venlig. På den anden side kom der mange interessante mennesker i vort hjem. For blot at nævne nogle stykker: Jeppe Aakjær, Johannes Poulsen, Thit Jensen og mange, mange flere.

Fru Hartvig-Møllers hjem er præget af fin og intim hygge. Malerier og fyldte bogreoler dækker væggene, og antikke møbler og prydenstande giver stuen karakter og vidner om beboerens kultur. I stuens sydlige ende og omkring den murede kamin står nogle magelige lænestole. På et rundt bord ligger en hæklet dug af sjælden skønhed og vidner om, at også håndarbejdets kunst mestres og dyrkes af indehaveren. Vintersolen kaster et par spinkle stråler gennem vinduet. Kaminen gløder og spreder varme og hygge i stuen.

- Før hjertet begyndte at protestere, gik jeg hver dag tur i skoven både ved dag og ved nat, fortæller fru.

- Bange ? Nej, hvorfor det. Der er ingen, der vil gøre mig noget, så var det nok gjort for længe siden! Jeg nyder skoven mindst lige så meget om natten som om dagen. Den giver fred i sindet, og turen langs Østersøen giver tankerne perspektiv. Min yndlingsfornøjelse var gennem flere år den, at jeg på udturen citerede tyske digte og på hjemturen danske digte i tankerne. Digtene skal man kunne udenad for at forstå dem. Man bliver ikke træt af dem. De fortæller stadigvæk noget nyt.

Nu spurgte De før, om jeg aldrig var bange. Jo, en gang. Det var en nat. Jeg havde gået en lang tur gennem skoven og var på vej hjemefter, da jeg pludselig hørte mandsstemmer. Først tænkte jeg, at det var nogen, der var ude at nyde naturen som jeg selv eller måske tilfældige vejfarende. Men så blev jeg opmærksom på, at stemmerne var hviskende, - som om de ikke ønskede at høres. Da må jeg indrømme, at mit hjerte holdt op med at slå et øjeblik. Jeg stod stille, forsøgte at dække mig bag et træ og efter en evighed så jeg to mænd med bøsser på armen liste frem mellem træerne. Så var jeg klar over, at det var krybskytter, jeg havde for mig. De så mig ikke, og da de var forsvundet, fortsatte jeg hjemefter, - måske nok noget mere forsigtigt og noget hurtigere end før.

- Nu kommer jeg nok aldrig til at trave i skoven mere, men så har jeg mine bøger og min radio. Jeg hører de skønneste koncerter og operaer fra hele Kontinentet, og ofte lytter jeg til de store taler om politik, krig og menneskehad. Så priser jeg mig lykkelig over mit lille hus og sender i tankerne en stille bøn til Gud om at få lov til at leve i fred den tid, jeg har tilbage.

- Jeg tror ikke, det vil vare længe. Hjertet vil ikke mere. Jeg skal passe på, siger lægen. Engang imellem leger jeg død for at se, hvad der sker. Jeg lægger mig ind på min seng og stirrer op i loftet og registrerer med hjernen, hvordan livet går videre uden om mig. Grenen uden for vinduet slår stadig på ruden. Fuglene synger, en bil kører forbi ude på vejen. Radioen spiller, telefonen ringer. Postbudet kommer op ad havegangen, banker på, tager i døren. Den er låset. Så lægger han brevene udenfor på den sædvanlige plads og fortsætter sin rute. Mælkemanden, bageren og slagteren konstaterer også, at der ingen er hjemme og fortsætter. Livet går sin gang - går videre - intet forandres. Jeg kan lege denne "leg" i timer, men så kommer der pludselig en flue og sætter sig på min næse. Jeg forsøger at puste den væk, men den kommer igen, og til sidst må jeg give op. Jeg slår til fluen med et arrigt vink med hånden, og illusionen er brudt.

Legen er endt, og jeg lever heldigvis videre. Synes De, at jeg er tosset ?

Avisartikel fra 14.2 1952

ÅSTRUP JERNBANESTATION

Tit når jeg kører forbi Stationsvej, tænker jeg på, hvor meget der egentlig er foregået på dette lille stykke jord, hvor Åstrup station havde til huse.

Vi har læst i et tidligere årsskrift om, hvordan banen blev til, og dens historie, men jeg har talt med flere og vil hermed prøve at fremdrage lidt om Åstrup station.

Da banen skulle anlægges, ville mange have deres interesser tilgodeset, f.eks. Vejringe og Maglebrænde, men Jens Thrane, Stangerup, der var med i udvalget for SNN-banen, var en mand, der var vant til at forhandle, og han syntes, at Stangerup var den rigtige placering af stationen, men for at tilfredsstille flere blev bygningerne lagt i Åstrup kommune - dermed navnet -, men lige ved kommunegrænsen, således at selve stationsområdet kom til at ligge i Maglebrænde kommune, nærmere betegnet i Stangerup.

Banen og stationen betød en omvæltning for egnen. Man havde jo ellers kun heste til at transportere alt med, så sikken en velfærd med en bane! Det kan blot forundre én, at der ikke blev mere bebyggelse omkring stationen, det blev kun til et par ekstra huse og en købmandshandel, der i øvrigt lukkede sammen med banen.

Anna og Chr. Hansen var det første stationspar. De blev ansat, da banen startede i 1911.

Der var nok at se til, der skulle sælges billetter, signalskiven skulle drejes, hvis toget skulle holde, og i det hele taget kom de til at bo i centrum. F.eks. fik de avisen med toget om aftenen, togføreren smed den af, mens andre først fik den næste dag med posten.

Stationsmester H.C. Hansen

Hvis der var noget af særlig betydning, man ønskede at vide før andre, henvendte man sig på stationen, og Christian læste så avisen for én. Fin service!

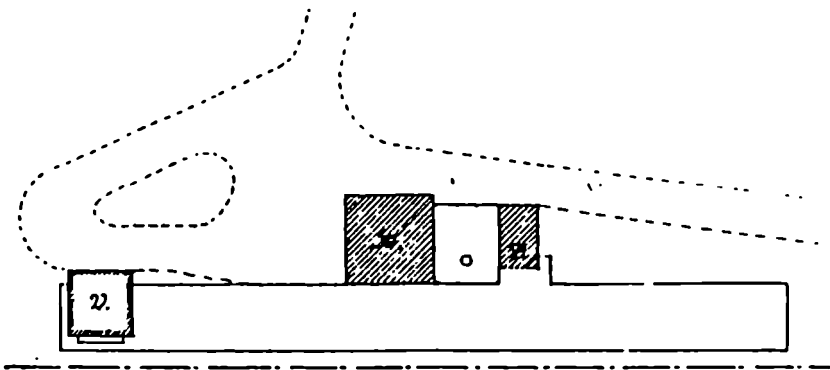
A.Nielsen havde et magasin med foderstoffer og andet, som stationsfolkene passede. De første år har folk selv måttet hente varerne, men senere fik Chr. Hansen en lille ladvogn, og så var der både udbringning og afhentning. Efterhånden som flere og flere fik telefon, kom der gang i udviklingen. Stationen fik stor betydning for egnens sukkerroedyrkere. Nykøbing Sukkerfabrik startede i 1884, og da var roearealet ikke stort her omkring, men under første verdenskrig blev der mangel på sukker, priserne var gode, og nu var banen kommet, så det var nemmere at få transporteret roerne til Nykøbing. Med disse gode betingelser voksede roearealet hurtigt.

På stationen var der et sidespor, som roevognene blev kørt ind på. På sådan en jernbanevogn var der plads til ca. 15 tons, hvad enten det var roer, der skulle til fabrikken, eller affald, der skulle retur.

Arbejdet skulle udføres på én dag, såvel af- som pålæsning, og det kunne blive en lang arbejdsdag for 2 mand, tit i rusk og regn. Hjælpe midlerne var 4 heste, 2 stive vogne, grebe og skovle. Mindre ejendomsbesiddere slog sig sammen og hjalp hinanden. Det går lettere nu om dage, hvor samme kvantum og mere til klares af en lastbil eller et traktortog, hver gang de runder fabrikken.

De første år blev der læsset af og på fra én side, men senere indrettede man det, så der kunne køres til fra begge sider. En stor forbedring kom i halvtredserne, da der blev stillet en elevator til rådighed.

Det var dog ikke surt atslammen omkring roevognene. Der holdt tit mange vogne, folk fik snakket sammen, fik udvekslet nyheder og fortalt historier. På en vis måde, tror jeg, at folk så hen til de dage, det var en afveksling i hverdagen. Humoren fejlede heller ikke noget. En dag da det regnede meget, erklærede naboen, at hvis regnen ikke holdt op, kom han i diplomaten om eftermiddagen, han havde ikke mere tørt tøj!

SITUATIONSPLAN FOR AASTRUP STATION.

I trediverne skulle vejen grundforbedres fra stationen og til Stangerup. Materialet i form af sten, som var så store, at de måtte læsset af med håndkraft, kom med banevogn. Tiderne var sløje, ikke mindst for landbruget, så der var nogle, der tjente en lille skilling ved stenkørsel.

Modtagelse af grise til slagteriet foregik på følgende måde: På stationen var der en grisefold, hvor folk afleverede deres grise på et aftalt tidspunkt. Endvidere var der anbragt et lille skur til læ mod vind og vejr, og her sad en mand, der optalte grisene og holdt øje med dem samt udbetalte 25 øre pr. gris i kørselspenge, hvorefter svinene kunne transporteres til slagteriet med banevogn.

En overgang var det Rasmus Davidsen, der havde tjansen som grisemodtager. Han kom kørende fra Maglebrænde i jumbe - et herligt syn !

Man siger nok "de gode gamle dage", men jeg ved ikke, om hjælpsomheden var bedre dengang, det samme kunne foregå i dag bare med andre ting. Men på banen var man i hvert fald hjælpsom over for kunderne. Togførerne og de omkringboende kendte hinanden, og når togfører Hansen på den dag, da der var dyrskue i Maribo, så en far, en mor og fire børn med madkurven, og det var tydeligt for ham, at de var kommet for sent til toget, ja, så stoppede han ved Stangerupvej og tog dem med, og var der ikke andre, der skulle af om natten, så blev de sat af samme sted.

I 1938 afløste Else og Vilhelm Jensen, Anna og Chr. Hansen. Da var lønnen den klækkelige sum af 25 kr. om måneden + hus og brændsel, ikke mange penge for alt det arbejde, der skulle udføres.

Da krigen så kom, forøgedes mængden af gods og antallet af passagerer. Nu blev der transporteret ost og smør fra mejeriet samt halm, tørv, æg og meget andet. Der skulle skrives fragtbreve og holdes rede på det hele. Men folk må have været tilfredse, for til jul vankede der lidt ekstra til Else, en gås - æg - ost, det lunede.

Efter krigen kom der lidt efter lidt gang i biler og andre motorkøretøjer. Der blev mindre interesse for transport med banen, underskuddet blev for stort, og i 1966 lukkede Stubbekøbing-Nykøbing-Nystedbanen, en epoke var slut.

Gurli Jakobsen

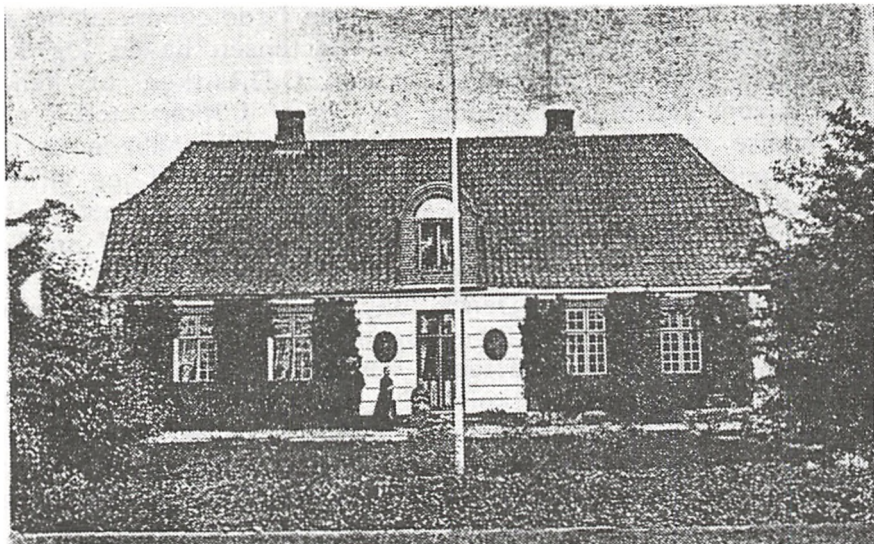

Frøns og Thomsen

Notater fra "Jonstrupbogen", 5. te bind 1927

Redaktør: R.C. Mortensen

Ang. Førstelærer Hans Rasmussen, Karleby

Født 21.10.1828 i Mageltving, Lolland

Død 9.10.1919 i København.

Andenlærer ved Bregninge Skole (v. Horbelev) Nov.1851-Feb.1855

Førstelærer i Karleby Skole: Marts 1855-1.Nov. 1889.

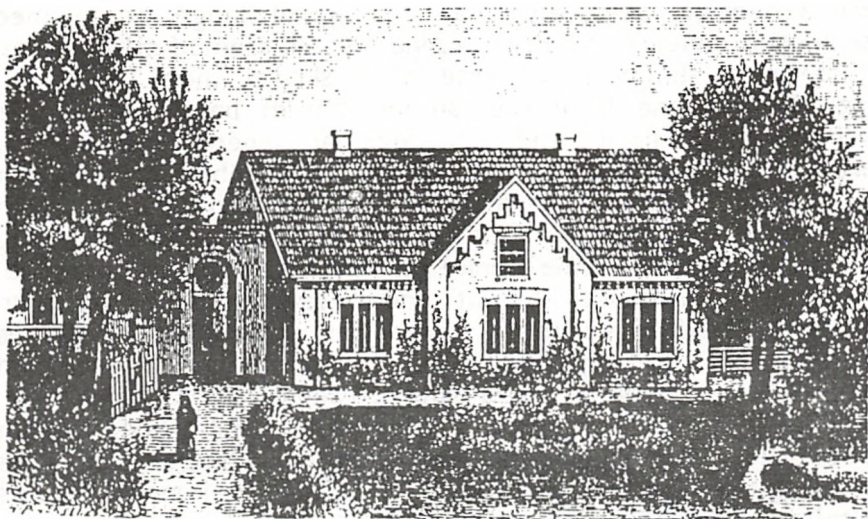
Hans Rasmussen fortæller om sin tid i Karleby blandt andet følgende:---- I 1854 døde lærer Fæster i Vejringe. En af hans sønner var lærer i Karleby, men da faderen døde, blev sønnen forflyttet til Vejringe, og Karleby skole blev ledig. Den lå i en udkant af sognet og næsten alle børnene havde derfor en alt for lang skolevej. Nu tilbød det Classenske - Fedeicommis at bygge en ny skole midt inde i selve Karleby imod at overtage den gamle skolebygning med dens jordlod. Dette tog beboerne imod med kyshånd. Her i den ny skolebygning underviste unge Fæster så nogle måneder som vikar, inden han tog til Vejringe, og så blev jeg vikar i Karleby, idet man jo i Bregninge let kunne indrette sig således, at jeg slet ikke blev savnet der.

Biskoppen - det var dengang Monrad - havde kaldsretten til Karleby skole, men da det Classenske Fedeicommis øjensynligt med store pengeofre havde leveret sognet en ny og efter datidens forhold smuk og god skolebygning, påskønnede Monrad dette ved for denne gangs skyld at lade Fedeicommiset besætte det ledige embede. Gennem H.Mortensen havde jeg lært den såre elskværdige Karleby-præst O.D.Lütken at kende, og jeg kom jævnlig til middag hos ham. Lütken stod i nøje forbindelse med kammerherre Classen, og jeg håbede derfor, at min personlige forbindelse samt det faktum, at jeg virkede som vikar i embedet skulle sikre mig i at få dette. Men jeg havde en farlig medbejler i Vilhelm Bau, søn af snedker Bau, som visse årgange Jonstrupdimittender kender så vel fra deres seminarietid. Denne Bau havde været medhjælper hos gamle Fæster og tillige regne- og matematiklærer på Næsgård, og derfor støttede Forstander Fangel ham nu, da han søgte Karleby skole. Da Fangel naturligvis kendte Kammerherre Classen såre godt, mente jeg, at Bau vel blev den, der fik embedet og det mente alle de sogneboere, jeg talte med, men pastor Lütken sagde til mig: "Bryd Dem ikke om det, min far!" - og jeg fik da også embedet.

Det var en overgangstid, jeg kom til Falster. Overalt i landet søgte de såkaldte Bondevenner at få landbefolkningen under deres indflydelse, og de havde opnået en betydelig magt på de under Det Classenske Fedeicommis hørende godser Carlsfelt og Corselitze. Bønderne havde i en lang årrække ført en kostbar og skarp proces med Fedeicommisset i anledning af, hvorledes man skulle forstå et udtryk i Fedeicommisstifterens testamente. Udtrykket lød omtrent således, at når tiden var inde, skulle man give bønderne arvefæste på deres gårde. Dette havde en af bondevennernes førere opfattet således, at gårdene skulle overdrages bønderne gratis, og den tolkning var bønderne naturligvis meget villige til at tiltræde, men selvfølgelig kunne afdøde Classen ikke have ment det således, da det jo ville være at berøve Fedeicommisset dets midler og dermed standse dets filantropiske virksomhed. Processen fik da også det udfald, at bøndernes påstand blev tilbagevist. Jeg oplevede derefter, at gårdene efterhånden blev overdraget bønderne til ejendom på særdeles lempelige vilkår, ja således, at de, om de ville, straks efter overdragelsen kunne have solgt gårdene for det dobbelte af, hvad de nys havde givet for dem.

Få år, før jeg kom til Karleby havde en bonde købt en gård, men således, at halvdelen af arealet blev tilbageholdt af Fedeicommisset, der ville udstykke dette areal, dels i almindelige husmandslodder på ca. 3 tdr. land, dels i mindre lodder på omkring ved 4 á 6 skpr. Herved dannedes der langs med den vestlige side af landevejen til Nykøbing, ligesom en ny afdeling af Karleby, mest bestående af huse med ganske små lodder eller, om man vil, større haver. Et vittigt hoved fik i et inspireret øjeblik i sinde at kalde denne husrække for Smalby, et navn den for al eftertid fik lov at beholde. Denne nybebyggelse fik for Karleby skole i hele det åremål, i hvilket jeg havde min virksomhed der, en ikke ringe betydning. Som følge af den anførte udstykning opførtes der altså et større antal nye beboelseshuse, så godt som alle af nydannede familier. Det varede følgelig ikke ret mange år, før børnetallet i Karleby skole steg betydeligt. Så skete der yderligere det, at der i Karleby af Geheimeråd Classen oprettedes et børnehjem for 12 fattige pigebørn, i grunden fra hele landet, såfremt vedkommende autoriteter eller private velgørere havde vilje og evne til årlig for et sådant barns pleje, beklædning, opdragelse og undervisning at betale det så ganske overordentlig beskedne beløb af 30 kr. Flertallet af disse børn kom imidlertid fra København.

Karleby Børnehjem

Snart oprettedes der et ganske lignende børnehjem ved Corselitze, fra hvilket børnene også til en begyndelse henvises til Karleby skole, og inden jeg så mig til, havde jeg da over hundrede børn i skolen, og deraf på een gang 60 i yngste klasse. Først medførte dette, at børnene ikke mere kunne rummes ved de gamle borde, hvormed skolen fra først af, da der kun var omkring et halvt hundrede børn i alt, var forsynet. Da det væsentligst var børnene fra børnehjemmene, der foranledigede denne pladsmangel, måtte det også antages nærmest at være Fedeicommissets pligt at træde til, og hertil var Geheimeråd Classen også villig. Man var på den tid i skolekredse stærkt i færd med at opfinde hensigtsmæssigere skolemateriel end det indtil da kendte, og deriblandt da navnlig hensigtsmæssigere skoleborde. Det tillodes derfor mig hos en særdeles dygtig og pålidelig landhåndværker, som man netop havde til rådighed, at bestille et nyt sæt skoleborde ganske efter mit eget hoved. De såkaldte tomandsborde, som man nu anvender omtrent overalt, blev mig også foreslået. Jeg fandt imidlertid, at det ved disse var en væsentlig mangel, at læreren ikke kunne passere bagved dem, når sådant af en eller anden grund f.eks. ved skrivning, kunne være ønskeligt. Jeg valgte af den grund lange borde med løse bænke, således, at disse kunne flyttes fremad til bordene, når børnene skulle enten læse eller skrive, men flyttes tilbage så de kunne have rygstød ved bordet bagved dem, når de blot skulle høre eller se. Jeg har senere lejlighedsvis, mens jeg som pensionist har levet i København, vikarieret i klasser med tomandsborde, men jeg har altid fundet mine lange borde så hensigtsmæssige, at jeg aldrig ved et valg som det nysnævnte kunne tænke mig at vælge tomandsbordene. Mine lange borde var blandt andet således åbne, at man altid fra katedret kunne se, hvad der foregik eller gemtes under pladen. I mange skoler ser man bordene ridsede med grifler eller forskårne med knive. Jeg vågede altid over, at bordene i Karleby skole aldrig blev molestrerede, ligesom også at skolens læsebøger ikke mere end nødvendigt befamledes med fingrene, så de så længe som muligt kunne bevares i tiltalende brugbar stand.

Som sagt: Børneantallet blev efterhånden så stort, at der enten måtte foretages noget, der sigtede til at sætte det ned, eller blev truffet forholdsregler til forøgelse af lærerkræfterne. Da det var børnehjemmene, der væsentlig foranledigede det alt for store børnetal for een lærer, engagerede geheimeråd Classen en lærerinde til at undervise pigebørnene fra Karleby børnehjem og tillige med dem adskillige andre børn, hvis forældre boede ved Corselitze. Ved denne forholdsregel afværgedes for en stund faren for kravet om en udvidelse af skolebygningen og ansættelsen af en andenlærer. Tillige foretoges der den forandring med Karleby børnehjem, at det ophævedes som sådant og i stedet for ændredes til et plejehjem både for sådanne børn og konfirmerede unge piger, der var rekonvalescenter, og for andre, der blot trængte til landlig frisk luft, god forplejning og strandbade, alt under en dertil engageret læges tilsyn. Til plejehjemmet, ligesom også til at foretage den såkaldte skole på Hjortebjerg, også beliggende i Karleby, benyttedes bestandig diakonisser. Om sådant endnu er tilfældet er mig ubekendt.

Trods alt vedblev faren for nødvendigheden af at træffe forholdsregler til ansættelsen af en andenlærer ligesom at stå truende i baggrunden, idet børneantallet vedblivende bevægede sig nærved maximumsgrænsen, 100. Medens overtallet fra først af fandtes i yngste klasse, viste det sig til sidst i ældste klasse, og jeg tog mig nu for ved hjælp af kirkebogen at undersøge, hvorledes det stod sig med børneantallet i sognet, så at jeg kunne danne mig en mening om, hvorvidt skolens elevtal stadigvæk ville vokse eller ej. Det viste sig da, at børneantallet år for år efter al sandsynlighed måtte blive dalende, således at det, når 7 år var gået, måtte vise sig at blive ca. 76, og da jeg med skolekommissionens og Provst Poulsens tilslutning indsendte denne sandsynlighedsberegning til skoledirektionen, gav man sig tilfreds med det.

Erfaringen viste, at beregningen temmelig nøjagtig slog til

Så indtraf der, vistnok enten i 1860 eller et af de nærmest efterfølgende år det, at der midt i høstferien kom meddelelse fra provsten om, at den netop da udnævnte overskoledirektør With, samt sanginspektør Berggreen og gymnastikinspektør la Cour en nærmere angiven dag i ferien agtede at inspicere Karleby skole. Jeg måtte altså, skønt det var i ferien, over hals og hoved sende bud omkring i distriktet for dog forinden at få hver klasse til at møde i skolen et par dage for dog at få børnene en lille smule i trit igen samt øvet lidt gymnastik med dem. Dette sidste var ellers et fag, der gennemgående i yderlig grad blev negligeret omtrent i alle landsbyskoler. Således havde det altså været i Bregninge skole, og således var det også i Karleby. De dengang på landet almindelige redskaber: klatremaskine, gangbrædt, springstøtter, spring-reb og sjippetov var der ganske vist, men da opvisning i gymnastik aldrig forlangtes, benyttedes de kun grumme lidt. Jeg havde imidlertid jo nylig været soldat og havde også erhvervet mig nogen øvelse i at kommandere. Ved altså dog at have øvet hver klasse et par gange, måtte det antages nok at kunne komme til at gå så nogenlunde tåleligt, og det gjorde det også, for gymnastikkens vedkommende endog til vedkommendes overstrømmende tilfredshed. Dette med en overskoledirektør var på den tid noget aldeles nyt og uhørt. Det var altså en given sag, at det ved denne lejlighed ville møde ikke blot alle de lærere på Falster, for hvem absolute hindringer i så henseende ikke stillede sig i vejen, men sandsynligvis også enkelte fra det østlige Lolland, hvad selvfølgelig også var meningen, ligesom selvfølgelig også den nærmeste omegns præster samt provsten kunne ventes. Det blev da også i det hele en så stor forsamling, at jeg med mit ængstelige naturel og min mangel på selvtilid uundgåeligt i høj grad måtte føle mig påvirket af en så sjælden og alvorlig situation. Alt gik imidlertid meget tilfredsstillende undtagen prøven i religion. Her skulle jeg tale med børnene om salmen: "Op, al den ting, som Gud har gjort." Jeg havde selv valgt denne salme, som jeg mente, der kunne være en hel del at sige om. Selvfølgelig var der også det. Jeg var imidlertid så påvirket at situationen, at det kun var overmåde lidt af, hvad jeg havde tænkt mig, det lykkedes mig at få frem, så denne del af prøven fik et mildest talt yderst tarveligt udfald. Dette var imidlertid ikke det værste. Dette kom på følgende måde:

I min egen skoletid var jeg undervist efter den gamle såkaldte Balles lærebog, som også endnu på denne tid var den eneste, der kendtes og brugtes i skolerne. Medens Luthers lille Katekismus jo helt er optaget i Balslevs senere fremkomne lærebog, der er beregnet for skolernes ældre klasser, var der i Balles lærebog ved slutningen af hvert kapitel kun henvist til de stykker i katekismen, som svarede til vedkommende kapitels indhold.

Da nu overskoledirektøren også selv ville tale lidt med børnene, og navnlig også ville prøve, om de kendte og endnu kunne deres lille katekismus udenad, da viste det sig desværre til min yderst ubehagelige overraskelse, at de ganske havde glemte den. Da den hele prøve var endt, fik børnene lov at gå hjem, medens samtlige øvrige tilstedeværende opfordredes til at tage plads, for at der kunne tales lidt om, hvad der nu var hørt og set, medens jeg havde en fornemmelse af, hvorledes det i gamle dage må have været at blive stillet i gabestokken. Overskoledirektøren satte sig nu på katederet og fremsatte sin bedømmelse af den hele prøve, ved hvilken han klappede med den ene hånd og slog med den anden. Det havde været dem alle tre en glæde at være vidne til den mageløse interesse, han her havde truffet for gymnastikken. Man kunne se det på børnenes kommen og gåen. Ja, man kunne endogså, således lød nøjagtigt ordene, se det på deres skrift! Og så vidste dog jeg selv og alle de tilstedeværende med undtagelse af de tre inspektionsherrer, hvorledes det i så henseende i virkeligheden forholdt sig. Hvad Berggreen angik, da var også han overordentlig vel fornøjet. Han havde ikke tidligere i nogen skole fundet så mange indøvede sange og salmer som i Karleby skole. Så kom jo til slutningen malurtdråben, at prøven i religion ikke havde tilfredsstillet ham. Her gav han forskellige gode og sikkert velmente råd. Nogen anelse om, at en lærer ved en sådan lejlighed kunne være noget betagen af en art examensfeber eller om man vil "lampefeber" syntes han ikke at have. Men det værste var som sagt det med den glemte katekismus. I anledning heraf bemærkede så en tilstedeværende, vistnok provsten, at der i den omstændighed, at katekismen ikke var aftrykt i lærebogen, i så henseende lå noget, som kunne tjene mig til undskyldning. Men dette ville overskoledirektøren ikke indrømme. Netop på den tid, da denne visitats fandt sted, læste jeg også privat med enkefru Søtofts børn.

Hun var en datter af pastor Lütken og havde lejet den gamle skole, som nu havde fået navnet Delsehøj, vistnok efter navnet på den mark, på hvilken den var bygget. Overskoledirektøren spiste naturligvis efter prøven i skolen til middag i præstegården tilligemed de tvende andre ham ledsagende herrer samt flere andre, og her kom det i skolen passerede atter på tale. At gamle pastor Lütken på bedste måde har talt min sag ved denne lejlighed er jeg overbevist om, og så sagde man mig senere, at netop disse børn fra Delsehøj, da de hørte, hvad talen var om, havde bemærket, at jeg altid havde sagt til dem i religionstimerne, at det allervigtigste var at huske Katekismen. Om hr. With har følt sig påvirket af denne barnlige bemærkning ved jeg ikke. Han kom imidlertid efter middagen over i skolen, vistnok for at tale med mig, men da han endnu traf skolen fuld af lærere, nøjedes han med at bede om en tændstik.

Ved de senere visitatser af biskop såvelsom provst var der dog aldrig noget i vejen. Biskop Monrad, der også en - tid fungerede som overskoledirektør, besad ikke en tilsvarende evne som With til at tale med børn eller til at indlade sig med eleverne. Men han havde et meget gennemtrængende blik og skulle nok opdage de svage sider i en skole, om der fandtes sådanne.

Det fag, biskop Monrad især lagde vægt på, var vedkommende skoles standpunkt i dansk. Ved sine visitatser plejede han at fortælle en lille historie, som børnene så skulle gengive. Hertil blev der tilstået dem en time, og der blev, som jo altid ved skriftlig examen, nøje passet på, at der ingen snyderier fandt sted. Der blev så i forhold til børneantallet lagt et vist antal tavler til side, som han så selv gennemså grundigt, ikke blot med hensyn til orthografiske fejl, men også med hensyn til tegnsætning, og af dette resultat udregnede han så karakteren for skolens standpunkt i dansk. Jeg havde ham i min tid tre gange på visitats og opnåede for den nævnte præstation to gange ug? og een gang mg+, hvilket jeg syntes var meget tilfredsstillende i betragtning af, at drengene i skolen, formentlig uheldigt påvirkede af tidsånden, i høj grad savnede modtagelighed for undervisningen. Også denne omstændighed, hvorom man også ved andre skoler havde måttet gøre erfaringer, var ikke undgået biskop Monrads opmærksomhed.

Ved visitats i en anden skole bemærkede han således, da han havde overhørt børnene i læsning: Pigerne, de læste udmærket godt, men drengene har spoleret det altsammen. Da biskop Monrad, vistnok ved sin sidste visitats i Karleby skole, efter endt prøve tilligemed provst Poulsen var kommen ud i skolens entre, bemærkede han til provsten: "Ja, dette var nu meget godt, og tænk så på, hvilket arbejde, der er gået forud. Og så vil sådan en som Holstein Ledreborg stå frem i rigsdagen og kaste snavs på skolelærerne!"

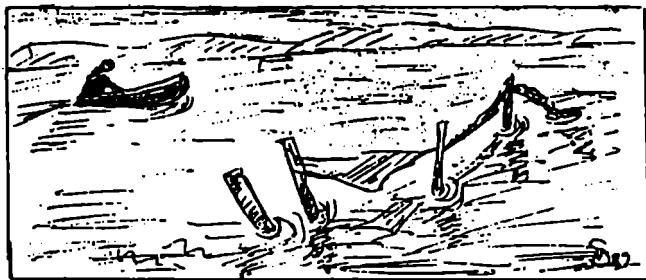
Da jeg blev kaldet til lærer i Karleby skole, blev jeg med det samme kirkesanger. Før den nye skole blev bygget, var der blandt andet den store ulempe for læreren, at han havde henimod 1 1/2 fjerdingvej til kirke. Den nye skole var derimod kun skilt fra kirken ved landevejen, hvilken omstændighed selvfølgelig var en særdeles betydelig og behagelig forandring for kirkesangeren. Der hørte den-gang ikke mindre end tre sogne til pastoratet, nemlig Karleby, Horreby og Nørre Ørslev. Da præsten naturligvis kun til stadighed kunne prædike i de to af kirkerne, måtte der hver søndag skiftevis være messefald i den tredje. Kun tre gange om året, nemlig første Jule-, Påske- og Pinsedag, måtte præsten i hovedsognet, Karleby, prædike i alle tre kirker. På denne måde havde jeg altså en frisdag hver gang, der ingen gudstjeneste holdtes i Karleby kirke. Så hændte det imidlertid, at kirkesangeren i Nørre Ørslev på grund af brystsyge ikke selv kunne forrette sin tjeneste i kirken. Det lå da nær, at jeg som den yngste af pastoratets lærere (de var alle enelærere), og da jeg kunne køre med pastor Lütken både til og fra Nørre Ørslev kirke, tilbød at træde i hans sted, så længe sygdommen varede. Engang havde imidlertid både pastor Lütken selv og hans kusk glemt at holde ved skolens indkørsel. Der var altså ikke andet for, end at jeg ad den nærmeste markvej så hurtigt det var mig muligt tilfods måtte se at nå Nørre Ørslev, og jeg kom da også så betids til kirken, at jeg kom til indgangsdøren samtidig med præsten, der altid tog ind hos indehaveren af Mensalgården i Nørre Ørslev for at iføre sig ornatet, før han gik ind i kirken. Jeg var imidlertid bleven så medtaget af turen, at jeg kun med møje kunne udholde at synge salmerne før prædiken. I de unge år kan man heldigvis dog udholde nogen anstren- gelse.

Kirken i Karleby var uanselig, og den havde f.ex. hverken spir eller tårn. Klokken hang i et murhul i kirkens gavl, og der hang et reb derfra helt ned til jorden, hvor klokkeren altså stod, når han ringede. Da jeg havde være i Karleby nogle år, tilbød det Classenske Fideicommiss imidlertid sognet at anbringe et spir på kirken, hvilken gave selvfølgelig modtoges med tak. Det opførtes af daværende arkitekt Glahn i Nykøbing. I spiret blev så klokken anbragt. Men da dette var sket, kunne den naturligvis ikke mere ringes på den gamle måde, og kirkens våbenhus var så lavt og lille, at der ikke fra dette kunne skaffes adgang for ringeren til kirkens loft eller til spiret. Foreløbig var der så ingen anden udvej, end at der inde i kirken i det ene hjørne måtte anbringes en lang stige, der ragede ind over nogle af stolene ved kvindernes side (det var den gang almindeligt på landet og er vel så endnu, at den ene side af kirken, almindeligt vist den nordlige, betragtes som kvindernes og den anden, altså den sydlige, som mændenes). Desårsag vækker det også, eller gjorde det i alt fald i min tid, ikke så lidt opmærksomhed, når nogen, som ikke kender eller ikke ænses denne landlige sædvane, sætter sig imellem hinanden uden hensyn til kønnene). Denne klavren op og ned ad stigen var til at begynde med så meget mindre hyggelig, som det på den tid var en kvinde, der besørgede ringningen. Man værner sig imidlertid jo til næsten hvadsomhelst, og det varede ikke længe, inden også den nye ringemåde ophørte at tiltrække sig opmærksomheden. Der hengik alligevel ikke ret mange år, før sognet, sandsynligvis ved kirkesynets påvirkning, besluttede at rive det gamle våbenhus ned og bygge et andet så stort og højt, at det rummede en trappe, ad hvilken der så blev adgang til spiret og kirkens loft også for ringeren. Senere forbedredes kirkebygningen yderligere. Der blev sat nye vinduer i, d.v.s., det var dem, som man i Saxkøbing havde kasseret, da den daværende kirke repareredes, men vi var glade for dem. Man påstod, at de gode Saxkøbingborgere ødslede med de penge, de havde at bruge til deres kirke, thi hvis de fik noget til overs, skulle de afstå det til Maribo Domkirke, der var fattig, men de ville ikke ofre noget på en anden by!.

Hvad angår Karleby kirke, da fik den i min tid endnu en forbedring, idet der indrettedes et varmeapparat i den.

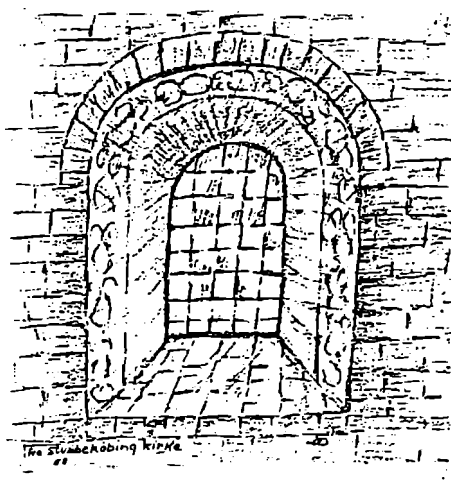
I Bregninge skole havde min årsindtægt været 80 rigsdaler. Her i Karleby havde jeg i henhold til skoleloven af 1856 en reguleringssum på 358 rigsdaler. Det var en forbedring, men da jeg havde et lån af afbetaling til Nakskov sparekasse, var der alligevel ikke noget at flutte sig med.-----For at få et så stort supplement som muligt til den ringe lønning, måtte jeg se, om jeg kunne drive min jordlod med fordel. I de år, jeg var i huset hos min barndoms lærer, Ernst i Mageltving, havde jeg ved at deltage i arbejdet med hans skolelod, og ligeledes ved i årene 1851-55 at være vidne til driften af skoleloddet i Bregninge skole fået forståelsen af, at udbyttet af skoleloddet, når den blev drevet med nogen omtanke og interesse, kunne blive en ret væsentlig del af en lærers indtægt. Ubemidlet som jeg var, kastede jeg mig derfor med al min iver og al min interesse over løsningen af den opgave at opnå så godt udbytte af min skolelod som muligt. Den var ganske vist ikke ret stor, nemlig byggegrund og haven fraregnet, kun 4 1/2 td. land. Men det var udmærket god jord og sagdes i sin tid at have været udlagt som degnejord. Men her ville, for at det tilsigtede kunne ventes opnået, først være et stort arbejde at udføre. Det var mig klart, at jorden både trængte til at mængles og at drænes, og jeg tog ufortøvet med kraft fat på begge dele. Allerførst var der dog et andet betydeligt jordarbejde at udføre, før jeg kunne tænke på at anlægge en have. Et forhenværende møddingssted måtte først fyldes og betydelige jordmasser planeres ud. Dette måtte selvfølgelig dog være kommunens sag. Man enedes så herom på den måde, at bønderne i skoledistriktet en bestemt dag mødte ved skolen med heste, vogne og kuske, og husmænd og andre arbejdere med skovle og spader. På denne måde blev dette betydelige arbejde udført på en dag uden anden udgift for mig end nogle pletter brændevin til arbejdsstyrken, så det hele kunne gå let og villigt fra hånden. Haven blev så anlagt og de fornødne hække ud mod landevejen samt langs med indkørslen til skolen og omkring gymnastikpladsen plantede ligesom også de fornødne busketbuske og træer.

Jeg tror nok at turde sige, at haven, således som den tog sig ud fra landevejen, gjorde et tiltalende indtryk. Men herfor kunne jeg udelukkende takke den af pastor Lützens sønner, der senere tog forstexamen og derpå i en lang årrække fungerede under statens forstvesen under benævnelsen skovtaksator. Hans fornavn var Christopher.--I Karleby have plantede jeg en mængde Anemoner og Erantis og disse bredte sig således, at de i 1889, da jeg forlod skolen, havde erobret al den plads i busketterne, der erobres kunne, og en af mine eftermænd gjorde sig en god indtægt, ved at indsamle erantisfrø og sælge det til en frøhandler.

Hvad angår skolens agerbrug, var det første, jeg tænkte på at foretage mig, at få den drænet. Denne jordforbedring var på den tid begyndt at blive temmelig almindelig. Der fandtes ganske vist i Karleby en mand, der gav sig af med at påtage sig sådanne anlæg. Men da han var en ganske almindelig husmand uden spor af forstand på nivellering eller i det hele taget, hvorledes et sådant arbejde i givet tilfælde helst skulle udføres, turde jeg, om end sådant ikke ville blive helt venligt optaget, ikke henvende mig til ham, men søgte forbindelse med en mand, som havde mange sådanne arbejder under udførelse på herregårde rundt omkring i landet. Han, Marschall, som han hed, var da også villig til at påtage sig arbejdet og udfærdigede et kort over skolelodden med plan over anlægget samt en beregning over, hvad arbejds-lønnen ville beløbe sig til. Drænrørerne købte jeg hos Fidei-commisset, der havde sit eget teglværk netop for tilvirkning af drænrør. Betalingen for dem erlagdes med et mindre beløb årlig og arbejdet udførtes, såvidt jeg erindrer allerede i 1855, det halve om foråret og resten om efteråret. Det var Kurhessere, han sendte til at udføre gravearbejdet.

Forskellige omstændigheder foranledigede, at bekostningen i det hele blev noget større end den var beregnet til, men færdigt blev det og det viste sig også at virke således, som det var hensigten. Samme år fik jeg også begyndt med at påføre jorden mergel, hvilket arbejde helt tilendebragtes i 1856. Man vil sandsynligvis mene, at det var noget ovevæltigt for mig som ung lærer og ganske blottet for kontanter til at betale disse ret bekostelige arbejder med. Men jeg var jo den gang endnu ungkarl, og min husholdning kostede mig ikke meget. Jeg kunne altså benytte en væsentlig del af min meget beskedne indtægt til dækning af de nævnte ret betydelige udgifter, så der kun blev drænrørene at betale efterhånden. I de første år lejede jeg den skolen nærmest boende bonde til at besørge jorden behandlet og tilsået. Nogen rigtig art fik mit landvæsen dog ikke, så længe jeg var ugift og alene, og det står mig ikke mere klart, hvorledes jeg i de første 2 á 3 år greb sagen an. Gamle pastor Lütken, ligesom også Kammerherre Classen havde imidlertid lagt mærke til, med hvilken grundighed jeg foranstaltede jordloddens dræning og mergling, og havde, uden at jeg anede noget derom, indstillet mig til Landhusholdningsselskabets opmærksomhed, og så en skønne dag modtog jeg fra samme, til min store overraskelse, som opmuntring og belønning for min store interesse for landbrugets fremme, selskabets tredie sølvbæger og en, kun altfor rosende skrivelse.

I forbindelse med min svoger Lindholm i Nørre Ørslev, drev jeg imidlertid mit landbrug svært op. Lindholm var på flere punkter mere praktisk end jeg og forsømte ikke, hvor sådant lod sig gøre, at lade mig nyde godt af hans noget større erfaring og indsigt. At jeg så til gengæld bestræbte mig for at hjælpe og støtte ham, er jo da så ligefrem. Vi blev snart enige om at anskaffe os hver en hest, så vi kunne få pløjet og behandlet vor jord, hvornår og hvorledes det passede os bedst. Vi enedes så altid med hinanden om, når vi, særlig i forårs- og efterårssædtiden skulle bruge hinandens hest, og havde så en fast mand, som fulgte med hesten fra det ene sted til det andet, passede begge hestene og udførte arbejdet i marken. Når der skulle høstes, mødte vi hos hinanden hver med sin hest og pige, og kornet blev på den måde ret hurtigt bragt i hus uden for store omstændigheder. Til at begynde med lånte vi vist nok de fornødne redskaber, plov, harve o.s.v. hos naboerne, men ret længe varede det ikke, inden vi anskaffede alt sådant selv. Da jeg i halvfjerterne opgav landvæsenet og forpagtede jordlodden ud, havde jeg landvæsenredskaber omtrent lige så fuldstændigt som en bonde: plov, harve, svenskharve, tromle, radrenser, kornrensemaskine, roeskærer, hakkelsesmaskine, ikke at tale om en arbejdsvogn foruden kørevognen. Fremdeles af kreaturer 3 køer foruden hesten. Det er en selvfølge, at det, når det skulle kunne holdes gående i denne stil, var nødvendigt, at vi selv udførte det daglige arbejde ved kreaturerne pasning (man havde i reglen også en gris, et får med lam, undertiden også en fedekalv). Man vil sandsynligvis mene, at et sådant apparat til dyrkning af en så lille jordlod kun dårligt måtte kunne svare sig. Når så hertil føjes, at vi oven i købet dyrkede roer efter en forholdsvis større målestok, at vi købte ikke så lidt kunstgødning og tillige ret hyppigt høg fra moserne i omegnens skove, så vil det ikke kunne nægtes, at dette lille, men stort anlagte landvæsen absolut måtte blive temmelig bekosteligt, skønt vi udførte ikke så lidt arbejde selv. For dog trods alt at få nettoudbyttet bragt så højt op som muligt, lagde vi os efter at dyrke kommen.

Frøet af denne plante stod på den tid i god pris hos brændevinshandlerne og kunne almindeligt nå op til 20 rdl., altså 40 kroner pr.td., stundom noget derover. Når der altså kunne sælges indtil en halv snes tønder om året, hjalp dette naturligvis godt på den økonomiske balance. Ved denne handelsplantes dyrkning var der imidlertid den slemme omstændighed, at den ikke godt tålte at komme igen på samme jordstykke før efter et længere åremåls forløb. Men da dette tidspunkt viste sig at være indtruffet, var vi heldigvis så vel afstivede i økonomisk henseende og vore lodder i så god drift, at vi klarede os alligevel, dels ved indtægten af kørerne, dels ved indtægten af kornafgrøderne.

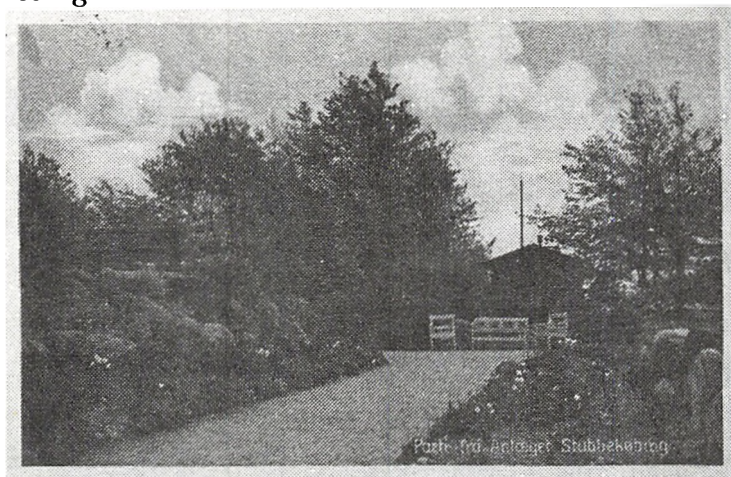
Da vi på denne måde var nåede ind i halvfjerdserne i afvigte århundrede blev Lindholm imidlertid først alvorlig syg, og derefter svagelig, så han, da hans sønner der var blevet voksne og kommet ud fra hjemmet, måtte opgive ikke blot sit landvæsen, men også selve skolen. Han tog sin afsked i 1883. Dette havde for mit vedkommende til følge, at også jeg ret snart så mig nødsaget til at trække mig ud af den hele landvæsensaffære. Jeg forsøgte det vel for en lille tid med en anden plovmand. Men medens der i alle de år, da Lindholm og jeg lagde i lav med hinanden, aldrig nogensinde havde været os et misfornøjelsens ord imellem, ikke det allermindste, viste det sig hurtigt, at det ikke kunne gå på samme måde med min nye fælle. Det var en i Karleby boende velstående smed, en for resten i enhver henseende anset, dygtig og hæderlig mand. Men til at gå i spænd med mig eller jeg med ham, passede han ikke. Jeg havde tillige nu drevet landvæsen så længe, at jeg, da jeg nu var ude over ungdommens år, i grunden vist havde fået nok af det, så jeg fandt det bedst at trække mig ud af det hele, så meget mere, som tidsforholdene efterhånden havde forandret sig så væsentlig, at dette uvilkårlig måtte foranledige et andet syn på sagen. Jeg forpagtede derfor nu med autoriteternes tilladelse skolelodden ud til en ved siden af boende gårdmand, der selv efter min tiltræden i Karleby skole havde været min skoledreng en lille tid. Bortforpagtningen skete på sådanne vilkår, at de blev ret fordelagtige for mig. Jeg solgte altså hest, køer og samtlige avlsredskaber og var fra nu af en forholdsvis fri mand og kunne nu bl.a. igen så småt genoptage plejen af mine botaniske interesser, der jo gennem en ret lang årrække ganske havde været satte til side. Ved bortforpagtningen af jordlodden havde jeg be-tinget mig brugen af en hest, så ofte vi havde lyst til en køretur (kørevognen var nemlig ikke bortsolgt), og derhos det fornødne af mælk og smør til en forud fastsat rimelig pris. Denne tilstand vedvarede, så længe vi endnu blev ved skolen. Min erfaring i anledning af denne store forandring i vore ydre forhold var vel den, at pengene forslog noget ringere end tidligere, men tillige, at jeg ikke for nogen pris ville have jordlodden tilbage. Ikke for aldrig det!

Linda Løjmand

Noget om anlægget

Stengærderne langs fyrgangen i anlægget i Stubbekøbing har deres egen lille historie.

Det store arbejde, som nu afdøde borgere har lagt for at skabe Stubbekøbing et smukt anlæg, er bestemt ikke gjort forgæves. Ved stadig god vedligeholdelse gennem årene, kan vi i dag med glæde fremvise lystanlægget for de mange gæster, der hvert år kommer til byen, de bliver meget overrasket over at finde et stykke natur, der rummer så mange spændende detaljer, og en af disse er fyrgangen.

Allerede 1895 havde fyrvæsenet erhvervet et stykke jord, hvor-på der blev bygget et fyrhus (er nu erstattet med et andet og mere tidssvarende - helt nede ved Dosseringen). Fyrvæsenet havde imidlertid ikke tænkt sig, at et areal beliggende nord for skulle blive beplantet og havde derfor undladt at sikre sig ved servitut mod bebyggelse eller beplantning af fyrinien.

I 1899 skænkede købmand P.W.Wulff sen. og fuldm. Munk et stykke jord beliggende nord for fyret til anlægget. Som følge heraf måtte man sammen med fyrvæsenet foretage nogle forhandlinger, bl.a. måtte anlægget forpligte sig til at holde fyrinien fri for beplantning. Denne forpligtelse førte med sig, at man så måtte foretage visse ændringer i det parti af anlægget, der lå nord for fyret. Fuldm. Munk fik da den idé at anlægge fyrinien som en vej med stengærder på begge sider for at fastholde et minde om, de her på Falster, dengang så almindelige vejgærder, der var i færd med at forsvinde. Idéen blev gennemført og viste sig at rumme stor skønhed med smukke blomstrende beplantninger på og foran stengærderne. Her kan man stadigvæk se dem og glæde sig over bevaringen. De står der som et minde om en svunden tid, da disse gærder var en del af kulturen, og var i særlig høj grad med til at skabe en sund og naturlig balance i naturen for fugle og dyrelivet. Lad os håbe, at disse gærder langs fyrgangen må blive skånet for vor tids rationalisering.

Ulla Jensen

Kilder: L.F. historiske Samfund 1934.

STØT LOKALHISTORISK ARBEJDE -

BLIV MEDLEM AF LOKALHISTORISK FORENING

Foreningens formål er bl. andet,
at udgive et årsskrift, samt afholde møder
med lokalhistoriske emner, alt i samarbejde med
Lokalhistorisk arkiv.

Årligt kontingent kr. 40,-

Nærmere hos:

Kristine Asser Hansen (Formand)	03844012
Bent Koch (Kasserer)	03845143
Hans Jacobsen (Næstformand)	03844197
Eli Jensen (Sekretær)	03845142
K. Vestergård Madsen	03842386

eller på Lokalhistorisk arkiv,
Biblioteket,
Dosseringen 3
4850 Stubbekøbing.
Tlf. 03841529
onsdag kl. 10 - 14
torsdag kl. 17 - 19,30.

ODE til Stubbekøbing lokalhistorisk forening

På rækker af hylder
i arkivet vi fylder
nu den viden, vi arve
fra forfædres grave -
her granskes i gamle
skrifter og blade,
i guldene bøger
vi utrættelig søger
at finde et tegn
om livet på vor egn.

Portrætter og skitser,
hvor fortiden hvisker,
og minderne vækker -
der udover gravene rækker -
spændende - gode og onde ry -
dramatisk historie
gemmer vor gamle by.

Her sejlede vikingerne
barske og grove -
århundreder senere
turde vi for venderne
næppe sove -
for det gik slag i slag
frem og bag -
og blod har flydt
og tårer randt
på Falsters jord
hvor vi nu bor.

Lad os hylde vor gamle stad
for hvis frihed
vi så inderlig bad
i middelalderens dunkle mørke
da svenskerne fra Bogø og Møen
hærgende hjemsøgte byen.

Stormflod har hærget
på Falsters kyster
med brølende storme
som partner og søster
stod de sammen den nat,
da uvejret tog fat
og fældede skovene
på en eneste nat.

Og bønderne, som omsider fik
eget bord og jord -
og almuen kom i skole -
og gamle kvinder
og gamle mænd
beretter da for os igen -
og som stafetter gennem tiden
har vi nu arvet deres viden - -

Men tiden går - og slår i slag -
for dem i morgen
må vi nu skrive i dag.

Nellie Sønderbo

Årsberetning 1987-88

Vi kan i lokalhistorisk forening se tilbage på et godt arbejdsår med pæn medlemsfremgang og god tilslutning til de fleste af vore arrangementer.

Til indkøb af gamle matrikelkort har vi modtaget økonomisk støtte fra Åstrup Sogns Mindelegat.

Også fra S.D.S. Gavefond, Andelsbanken og Det Classenske Fedeicommiss har vi med tak modtaget økonomisk støtte. Erik Mahnfelt har deltaget i et kursus på Uge højskole.

Foreningen støttede økonomisk. Det er en god investering både for foreningen og arkivet.

Sammenslutningen af lokalhistoriske foreninger har afholdt et kursus på Hornstrup kursuscenter. Kurset hed: "Vore publikationer". Erik Mahnfelt og Bent Koch deltog.

Også på landsplan har der været fremgang i de lokalhistoriske foreninger. Til Sammenslutningen af lokalhistoriske foreninger er der i årets løb tilmeldt 9 nye, så der nu er 105 foreninger med.

Sammenslutningens formål er at støtte det folkelige historiske arbejde, som udføres på lokalt grundlag, og varetage de tilsluttede foreningers interesser.

I en kronik i Politiken d. 16. Dec. 1987, mener Søren Ehlers, at oprettelsen af lokalhistoriske arkiver har bevirket, at folk selv er med til at skrive historie, og at folkeånden er ved at vågne.

Årsskrifterne er et håndgribeligt bevis på, at kommunernes beboere er interesseret i både at skrive og læse lokalhistorie.

Årsskriftet 1988 er nu udkommet og til alle, der har bidraget med artikler, billeder og tegninger vil jeg gerne rette en varm tak.

Igen i år har vi arkiveret enkelte artikler til senere brug. Også her gælder det, gemt, men ikke glemt.

Kristine Asser Hansen

Et spændende fund.

Nu ved man, hvornår Stubbekøbing Boldklub blev stiftet, nemlig 24. april 1899. Her et foto af den smukke, men, møl- og museædte fane, som den så ud, da den blev fundet i et skunkrum.

Foto: Anders Knudsen.

Årsberetning for 1988

Som det fremgik af årsberetningen for 1987, var vi i arkivet i gang med forberedelserne til 200-års dagen for Stavnsbåndets ophævelse. Det var en stor opgave, som krævede indsats fra hele arbejdsgruppen i Lokalhistorisk Arkiv, og det kunne ikke helt undgå, at gå ud over de øvrige aktiviteter, såsom billedregistrering og indsamlinger, som vi nu igen tager fat på efter veloverstået Stavnsbåndsjubilæum.

Arkivet lavede en plancheudstilling med udgang i landsbyen Moseby og desuden havde vi et fortrinligt samarbejde med Den Classenske Agerbrugsskole vedr. den store festlighed på Næsgård den 5. juni 1988 som en kombineret Grundlovs-/Stavnsbåndsfest med statsminister Poul Schlüter som hovedtaler og museumsinspektør Else-Marie Boyhus som i et meget spændende indlæg fortalte såvel om tiden tilbage til 1788 som om fremtiden. Hele det store arrangement klappede fint og blev besøgt af mindst 2.000 besøgende.

Søndagen efter flyttede vi vor udstilling til den nyrestaurerede hestestald på Corselitze, hvor vi sammen med de øvrige 6 arkiver på Falster, viste udstillingen fra Moseby. Efter sigende skulle her være op mod 10.000 besøgende, også dette store jubilæumsprogram forløb perfekt i et strålende sommervejr.

Nu er vor egen udstilling flyttet ind i Biblioteket i Stubbekøbing for de nærmeste uger. Vi udgav også et fint lille særskrift om Stavnsbåndets historie.

Nu da arkivet er kommet ind i en lidt mere rolig rytme, vil vi atter tage fat på de daglige opgaver. Når billedregistreringen engang sidst på året forhåbentlig er færdig, vil vi tage fat på den spændende opgave med at gennemgå afdøde fotograf Poul Jensens store samling af glasnegativer. Som man kan forstå, bliver vi aldrig ledige, masser af opgaver presser hele tiden på.

Jeg føler meget trang til at rette en særdeles varm tak til hele arbejdsgruppen bag arkivet, uden dens indsats var det umuligt at gennemføre alle de mange aktiviteter.

Også Lokalhistorisk Forening skylder vi (Arkivet) en stor tak for fortsat fortrinligt samarbejde, hvilket ligeledes gælder Stubbekøbing Bibliotek, hvor vi jo har til huse under efterhånden særdeles gode forhold.

Erik Mahnfelt

leder af Lokalhistorisk arkiv
for Stubbekøbing Kommune

